

MŰHELY

KOVÁCS ZSOLT

A SPANYOL–FRANCIA HÁBORÚ (1635–1659) ÉS AZ AZT LEZÁRÓ PIRENEUSI BÉKE (1659) A THEATRUM EUROPAEUM TÜKRÉBEN

A háború hadszínterei és történései

Spanyolország és Franciaország 1635-től újra hadban állt egymással,¹ ráadásul az évtizedek óta tartó háború Hollandiával kimerítette Spanyol-Németalföld népességét és anyagi erőforrásait. Mindezek miatt is célszerűnek látszott IV. Fülöp spanyol király (1621–1665) számára, hogy III. Ferdinánd német-római császár (1637–1657) fivérét, Lipót Vilmos főherceget (1614–1662) helytartóként a tartomány székhelyére, Brüsszelbe küldje, ezáltal a császárt még jobban magához láncolja, noha a vesztfáliai békeszerződésben a császárnak megtiltották, hogy Spanyolországot tovább támogassa Franciaország ellen. III. Ferdinánd és tanácsosai olyan megoldást kerestek, hogy a tiltás ellenére továbbra is támogathassák a Katolikus Királyt anélkül, hogy mindezzel megszegnék a békét, és veszélyeztetnék a Birodalmat. Mivel III. Ferdinánd csak császárként írta alá a vesztfáliai békét úgy vélték, hogy mindez cseh és magyar királyként nem kötelezi, ezért nyugodtan küldhetnek császári ezredeket teljes fegyverzetben Felső-Itáliába, hogy Spanyolország ottani csapataiból néhányat fel tudjon szabadítani a Hollandia elleni háborúra. Ekkor Spanyolország gazdasági helyzete és hadserege katasztrofális állapotban volt. Lipót Vilmos brüsszeli helytartósága alatt a hadsereg számára szükséges pénzeket folyamatosan kurtították, 1650 körül csak egyharmada állt rendelkezésre a szükséges összegnek. A spanyol csapategységek katonái különböző nemzetekből álltak össze (spanyolok, itáliaiak, németek, flamandok), a spanyol származású katonák azonban nem voltak hajlandóak

¹1635. május 19-én a francia hírnök megkísérelte Brüsszel kormányzójával hivatalosan közölni, hogy Franciaország hadat üzen Spanyolországnak. A kormányzóhoz nem engedték be, így a hírnök a hadüzenetet a határon egy oszlopra tűzte. Spanyolország augusztusban üzent hadat. VIII. Orbán pápa és párizsi ügynöke, Mazarin (1602–1661) teljes erővel dolgoztak a békéért, és egy konferenciát próbáltak összehívni, hogy elkerüljék a háborút. Richelieu (1585–1642) titokban tárgyalt Olivarez herceggel (Gaspar de Guzman, 1587–1645), IV. Fülöp nagyhatalmú kegyencével, akinek a kormányzása alatt lázadt fel Katalónia, és szakadt el Portugália 1640-ben Spanyolországtól. Olivarez 1643-ban megfosztották hatalmától. II. Ferdinánd császár (1619–1637) azonban tanácsadói kényszerítésére 1635. május 30-án Prágában békét kötött Szászországgal, hogy erőit felszabadítsa Franciaország ellen. A háborút többé nem lehetett elkerülni, hiszen Franciaország dicsősége és függetlensége forgott kockán. *Levi* 2001. A spanyol–francia háború 1659-ig, a pireneusi békekötésig folytatódott. Mazarin 1646 januárjában a münsteri francia követen keresztül területcserét ajánlott fel a Spanyol Monarchiának: Spanyol-Németalföldért cserébe Roussillont, valamint Katalónia franciák által megszállva tartott részét ígérte nekik. Ehhez társult volna a francia király és a spanyol infánsnő házasságkötése. Spanyolország azonban a világ tudomására hozta a franciák ajánlatát, mire a hollandok megrémültek a francia szomszédság veszélyétől és gyorsan különbékét kötöttek a spanyolokkal. *Bély* 2007. 233. o.

német főparancsnok alatt szolgálni, ezért Lipót Vilmos mellé Fuensaldaña gróf² személyében spanyol katonai tanácsadót rendeltek – noha korábban IV. Fülöp egyedüli főparancsnoki posztot ígért neki. 1648 januárjában Spanyolország különbékét kötött Hollandiával, amit majdnem egy évig tartó fegyverszünet előzött meg, azonban Spanyolország nem írta alá a vesztfáliai békét, hanem tovább folytatta a háborút Franciaországgal.³

Időközben 1648-ban Franciaországban kitört a Fronde, és a polgárháborús zűrzavar első éveiben ez komoly hátrányokat okozott a franciáknak a spanyolokkal vívott háborúban, mivel egyszerre két fronton kellett háborúzniuk: a spanyolokkal több hadszíntéren is és otthon a Condé herceg⁴ (1621–1686) vezette lázadókkal, akiket a spanyolok fegyveresen is támogattak. A spanyol háború és a Fronde eseményei szervesen összekapcsolódtak. A spanyolok a lázadók támogatásával igyekeztek megnyerni a háborút, míg a király ellen fejevert fogók a spanyolokra támaszkodva gyengítették a királyi hatalmat. 1654-re az ifjú király, XIV. Lajos (1643–1715) úrrá lett a polgárháborún, ezzel összefüggésben a spanyolok elleni hadisíkerék száma is emelkedett.

A *Fronde* kitörése már önmagában kedvező volt IV. Fülöp számára, ügynökei azonban még további olajat öntöttek a tűzre. Ezek a zavargások csökkentették Franciaország gazdasági erejét, hadseregét és haderejének harckésztségét. A zavargások maga után vonták Mazarin bíboros (1602–1661) száműzetését, Turenne⁵ átpartolását, majd Condé még tartósabb átállását (1651–1659). Sokáig arra lehetett gondolni, hogy az erők kiegyenlí-

² Fuensaldaña gróf (Alfonso Pérez de Vivero, Fuensaldaña grófja) már 1634-ben követte Brüsszelbe Ferdinánd bíboros infánst. 1641 áprilisában kinevezték a tüzérség főparancsnokának Spanyol-Németalföldön. A bíboros infáns halála után a brüsszeli ideiglenes kormány tagja lett, és marsalli rangot kapott. Az állandó viták, intrikák és belső hatalmi harcok miatt IV. Fülöp 1646-ban visszahívta Spanyolországba, északon részt vett a Franciaország elleni harcokban. 1647 májusában küldték Lipót Vilmos mellé katonai tanácsadónak. A hivatalos indoklás szerint azért, hogy óvja az osztrák főherceget túlságosan értékes személy ahhoz, hogy kockára tegye az életét a csatákban. Ez ellen Lipót Vilmos hevesen tiltakozott, és hangsúlyozta, hogy milyen fontos a személyes jelenléte a harctereken, a katonái között, mindenekelőtt azért, mert a katonák harci kedve az állandó zsoldhiány miatt erősen visszaesett. Fuensaldaña katonai képességeiről még honfitársai sem voltak túlzottan jó véleménnyel, azonban IV. Fülöp nagyra értékelte képességeit, mindenekelőtt a pénzügyi adminisztráció területén, azonban ennek ellenére főleg katonai feladatokat kapott a spanyol királytól. Fuensaldaña 1648 májusában érkezett meg Brüsszelbe, ahol a következő címeket viselte: „Capitán General” és „Mayor domo Mayor” (főudvarmester), mint Spanyolország legfőbb képviselője Spanyol-Németalföldön és a spanyol király legfontosabb minisztere. Fuensaldaña megérkezésével IV. Fülöp eltávolította Brüsszelnél Lipót Vilmos bizalmát, Schwarzenberg gróftól, emiatt sem volt felhőtlen a viszony a két parancsnok között. Ráadásul a főherceg Fuensaldañát nagy intrikusnak tartotta, és a rendszertelen spanyol kifizetések következtében a helytartó pénzügyileg függő helyzetbe került Fuensaldaña, ami mélységesen lehangolta. Lipót Vilmos folyamatosan panaszkodott IV. Fülöpnek Fuensaldaña arroganciája és hivatali követelődése miatt, azonban a király csak röviddel a főherceg Bécsbe való hazautazása előtt távolította el Fuensaldañát Brüsszelnél – kinevezte Milánó helytartójának, azt remélve, hogy ezzel Lipót Vilmost hivatalában tudja tartani. *Schreiber* 2004. 80–84. o.

³ *Schreiber* 2004. 80–81. o. A münsteri és osnabrückeri békeszerződéseket tehát a világ első gyarmatosító hatalma, Spanyolország és a világ első tengeri hatalma, Hollandia nélkül írták alá. A vesztfáliai békéről azt tartották, hogy általa létrejött egy tartós és biztosított európai egyensúly. Mivel Hollandia félt Franciaországtól, szívesebben vette, hogy Spanyol-Németalföldet Spanyolország uralja és ellenőrizzé. Márpedig a maga részéről IV. Fülöp nem bocsátotta meg Franciaországnak, hogy 1640-ben támogatta a katalán lázadást és Portugália szeparatista felkelését. Ezek az okok magyarázzák az 1648. január 30-i szerződést: egy majdnem hetven évig tartó konfliktus után Spanyolország végül elismerte Hollandia függetlenségét, és visszavonult a vesztfáliai békekongresszustól. *Bluche* 1986.

⁴ II. Louis de Bourbon, Enghien, majd Condé herceg, „Monsieur le Prince”-nek is nevezték, II. Henri de Bourbon herceg (1588–1646) fia. Őt emlegették a „Nagy Condé” néven. *Petitfils* 2002.

⁵ Henri de la Tour d’Auvergne, Turenne vicomte (1611–1675), Franciaország marsallja. Uo.

tettsége miatt a háború akár száz évig is eltarthat. Így például Maillé-Brézé⁶ a Földközi-tengeren 1646-ban aratott győzelmét, melyet hamarosan tengeri Rocroi-nak neveztek el, ezen admirális halála és Franciaország kikergetése követte a toszkán Piombinóból (1650), ugyanakkor a spanyolok 1652-ben minden nehézség nélkül tengeri blokádot alá helyeztek Barcelonát. Nyugaton éppen ellenkezőleg, a portugálok 1656-ban megsemmisítették IV. Fülöp csapatait Badajoznál. A Fronde befejeztével a hadműveletek bizonytalan kimenetelűek maradtak.⁷

A francia–spanyol háború három hadszíntéren zajlott: Itáliában, Katalóniában és Spanyol-Németalföldön. A háború eseményeiről hadszínterekre lebontva a német nyelvű *Theatrum Europaeum* részletesen beszámol. A háború történéseinek nyomon követése jó lehetőséget kínál a *Theatrum Europaeum* csataleírásainak illusztrálására. Terjedelmi okokból csak a háború legjelentősebb csatáit emeltem ki.⁸

Az 1648-as esztendő kapcsán a szerzők megemlítik, hogy „Condé herceget a párizsi Magas és Felső Tanács kinevezte főparancsnoknak a flandriai királyi csapatok élére. Ezután a herceg március 2-án Burgundiába utazott, és elkezdte a fegyverkezést a küszöbönálló hadjáratra. A hadsereget Arras körül összegyűjtötte. Április 2-án ugyanide megérkezett La Meilleraye marsall. Azt a parancsot kellett átadnia Condénak, hogy a hadjáratral meg kell előznie a spanyolokat. Azonban a herceg itt lábköszvényvel ágyának dőlt. Condé után hamarosan a többi tábornok és tiszt is megérkezett Arrasba. Közben a határvárosok kormányzói is elutaztak kormányzóságaikba, hogy a spanyolok szándékait idejében észrevegyék és jelezzék. Az udvarban elhatározták, hogy Schomberg marsall⁹ Katalóniába küldik. Schomberg az utazást május elején kezdte meg.”¹⁰

A vesztfáliai békét követően Spanyolország és Franciaország között még 11 éven keresztül folyt a háború. Rocroi (1643) és Lens (1648) ellenére – ahol a spanyolok vere-

⁶ Jean-Armand de Maillé-Brézé (1619–1646), tengeri, hajózási és kereskedelmi főintendáns. *Petitfils* 2002.

⁷ *Bluche* 1986.

⁸ A *Theatrum Europaeum* Majna-Frankfurtban 21 kötetben megjelent nyomtatványok, sajtótermékek szerkesztett gyűjteménye, amely 1618 és 1718 között mutatja be Európa történelmének főbb eseményeit. Először 1633-ban jelent meg, utoljára pedig 1738-ban. A *Theatrum Europaeum* jelentőségét bizonyítja, hogy teljes sorozatú példányai Európa-szerte számos nagy múltú könyvtárban megtalálhatóak egységesen bekötött kötetekben. A XVII–XVIII. század folyamán egész Európában ismerték és használták. A *Theatrum Europaeumot* egyfajta politikai lexikonnak lehet tekinteni, amely segítséget nyújtott az akkori olvasóknak, hogy kiismerjék magukat koruk útvesztőiben, a mai kutatóknak pedig egyedülálló tárházat kínálja a XVII–XVIII. századi egyetemes történelem jelentős részének pontos megismerésére. A *Theatrum Europaeum* részletesen tudósít a különböző eseményekről, azonban azok elemzése, értékelése néhány kivételtől eltekintve nem szerepel benne. Annak ellenére, hogy a Német-római Birodalom területén keletkezett, mindvégig elfogultságtól mentesen, tényszerűen számol be az adott történésekről. A *Theatrum Europaeum*ban felhasznált anyagok legnagyobb részét a Majna-Frankfurtban és környékén megjelent nyomtatványokból merítették, amelyek lehetnek röplapok, illusztrált egylapos nyomtatványok, röpiratok, hetilapok, vásári kiadványok vagy periodikák. Utolsó kötetét már heves bírálatok érték mondván, hogy csak történeti eseményeket ismertet elemzés nélkül, így felvetődhet a kérdés, hogy krónikának vagy történetírói műnek tekinthető-e. A *Theatrum Europaeum*ról bővebben: *Kovács* 2008.; *Kincses* 2013. 5–12., 23–33. o.

Jelen közlemény megírásához *Theatrum Europaeum* (TE) alábbi köteteit használtam föl, melyek a Hadtörténeti Múzeum Könyvgyűjteményében találhatóak: VI. k. (1647–1651), 1663., Lt. sz.: A 1219.; VII. k. (1651–1658), 1685., Lt. sz.: A 1220.; VIII. k. (1657–1661), 1693., Lt. sz.: A 1221.; IX. k. (1660–1665), 1672., Lt. sz.: A 1222.; XIII. k. (1687–1691), 1698., Lt. sz.: A 1226.

⁹ Frédéric Armand, Schomberg herceg (1615–1690), Franciaország marsallja. *Petitfils* 2002.

¹⁰ TE VI. 487. o.

ségeket szenvedtek – IV. Fülöp megőrizte bizakodását.¹¹ A *Theatrum Europaeum* szerint a lensi francia győzelem után Ausztriai Anna igyekezett kihasználni a kedvező harctér helyzetet, és Vesztfáliában békét kívánt kötni a spanyolokkal: „A Lensnél aratott győzelem után a francia királynő egy futárt indított útnak Münsterbe, hogy a békét nemcsak a római császárral, hanem a spanyolokkal is kössék meg, mint ahogyan erre már fél éve törekedett. A lensi győzelem elsősorban Erlach tábornok érdeme volt, akit Saint-Germainben Condé herceg mutatott be Őfelségének. A bemutatás sikeres volt: a tábornok a királytól egy hatalmas gyémántot kapott, feleségének és leányának pedig Mazarin biboros szép karékszereket ajándékozott.”¹²

1649–1650 folyamán a spanyol udvar és Lipót Vilmos helytartó reális esélyt látott a Franciaországgal való sikeres béketárgyalásokra. Közvetlenül IV. Fülöp nővéréhez, Ausztriai Annához fordultak, és fia iránt érzett felelősségére apelláltak, azonban az özvegy királynőnek nem volt túlzottan nagy befolyása. 1649 telén kijelentette szándékát, hogy elhagyja Franciaországot, mivel azt tervezték, hogy elválasztják fiától. IV. Fülöp azonban úgy vélte, hogy nővérének inkább Franciaországban kellene maradnia, mivel itt nagyobb befolyást fejthetne ki a spanyolok érdekében. Egyidejűleg a Katolikus Király megbízta Lipót Vilmost, hogy folytasson tárgyalásokat az orléans-i herceggel és más vezető frondőrökkel. Spanyol szempontból kedvező feltételeket kínáltak a békére Spanyolország kezdeti katonai sikerei Franciaországgal szemben, a spanyol–holland és a vesztfáliai béke és a franciaországi polgárháború. Mindehhez járult a két hadviselő fél lakosságának kimerülése a már hosszú ideje zajló háború során. A spanyol király parancsára Lipót Vilmos 1650 nyarán hivatalos béketárgyalásokat kezdett Gaston d’Orléansnal. IV. Fülöp azt remélte, hogy a belső viszálykodás elvezethet Franciaország felosztásához, és arra biztatta a főherceget, hogy minden erővel támogassa Franciaország destabilizációját, noha Lipót Vilmos egyáltalán nem volt olyan biztos benne, hogy a felkelő franciák nemzeti érzéseit könnyen meg lehetne nyerni Spanyolország számára. Mindenesetre Lipót Vilmos még inkább vágyott a békére, mivel a Katolikus Királynál személyesebben átélte Spanyol-Németalföld katasztrofális állapotát. Míg Lipót Vilmos a béketárgyalások alatt közvetlen megbeszéléseket akart folytatni az orléans-i herceggel, addig Gaston d’Orléans csak minisztereivel közösen egy kongresszus keretében akart tárgyalni. A főherceg hiábavaló próbálkozásai után IV. Fülöp magához ragadta a kezdeményezést, a béketárgyalásokat áthelyezte a spanyol–francia határhoz, a Pireneusokba, amivel kétségtelenül megbántotta brüsszeli helytartóját. Azonban a háborút lezáró, végleges békéig még kilenc esztendőnek kellett elteltie.¹³

„A franciaországi Saint-Quentinben spanyol–francia béketárgyalások kezdődtek, amelyek azonban eredménytelenül végződtek. A tárgyalásokat az erre a célra külön felállított pavilonokban kezdték meg. A francia tárgyaló küldöttséget Mazarin, a spanyolt pedig Pignoranda gróf vezette. A spanyolok a következő pontokról kívántak tárgyalni: Casale (Casal) visszaadása, a portugál Don Eduard herceg szabadon bocsátása, Katalónia védművei és határai, a Burgundiában és Hollandiában a franciák által elfoglalt helyek,

¹¹ *Bluche* 1986. Lenst 1647-ben foglalták el a spanyolok lotaringiai segítséggel, amelyet 1648. augusztus 20-án sikerült újra visszafoglalniuk a francia csapatoknak. *Schreiber* 2004.

¹² TE VI. 622–623. o.

¹³ *Schreiber* 2004.

a két Korona szövetségi és barátsági szerződése. Mazarin erre közölte, hogy saját pénzből több ezer fővel megerősítette a francia hadsereget, amely készen áll arra, hogy újabb spanyol érdekeltség alatt álló területeket hódítson meg. Ráadásul a franciák híreket kaptak a bordeaux-i zavargásokról, így a tárgyalások félbeszakadtak.”¹⁴

1651-ben a spanyolok előkészületeket tettek Dunkerque ostromára: „Dunkerque-ben ekkor 3000 francia katona állomásozott. Az ostrom előtt a spanyolok haditanácsot tartottak, melynek során Fuensaldagna gróf úgy vélte, hogy Mardijkkal és Vinorberggel szemben Dunkerque-t kell megtámadni (a haditanácson részt vett még Sfondrati márkí, don Pedro Novara, illetve Ostende, Nieuwpoort és Dirmüden kormányzói). A spanyolokat sürgette a hamarosan beköszöntő téli időjárás is. A haditanács határozata értelmében Dunkerque köré 17 nagy és 15 kisebb hajót csoportosítottak, amelyhez majd egy nagyobb armada is csatlakozni fog. Mivel azonban Dunkerque erősen védve volt, ezért a spanyolok mégiscsak előbb Vinorberg ostromához kezdtek, amelyet ezerfős francia helyőrség védett. A franciák szeptember 27-én déli 12 órakor megadták magukat.”¹⁵

Ezután a spanyolok augusztusban megkezdték Katalónia fővárosának, Barcelonának az ostromát is: „Július folyamán Nápolyból 14 hajó és 16 gálya indult útnak Szicília felé, fedélzetükön összesen 3500 katonával, amelyhez Finale-ban még 4000, Milánóból érkezett spanyol csatlakozott. A spanyol hadsereg főparancsnoka, Don Juan d’Austria¹⁶ volt, aki Tarragonában tartózkodott. A főparancsnok 8000 gyalogossal és 3000 lovassal ugyancsak elindult Barcelona irányába. Hadseregét a tengeren 24 gálya kísérte, sok kisebb hadihajó mellett. A spanyolok jól el voltak látva mindenféle munícióval. Miután a két spanyol hadsereg megérkezett Barcelona elé, 1651. augusztus 1-jén megkezdték a város ostromát. Amikor Barcelona kormányzója, Don Joseph de Marguerit meglátta a felsorakozott spanyol hajóhadat, lóra szállt, és a hozzá csatlakozókkal egyetemben a védekezéshez szükséges intézkedéseket fogantatosított. A város polgársága készséggel segített neki, mivel Barcelona bőségesen el volt látva élelemmel és a védekezéshez szükséges egyéb dolgokkal. Augusztus 6-án a spanyolok ágyúikat a szárazföldre vontatták, és elkezdték löni a del Rio tornyot. A spanyolok a tengernél egy sánctól építettek ki, hogy hajóik nagyobb biztonságban legyenek. Szeptember folyamán a spanyolok már négy hatalmas sánccal zárták körül Barcelonát, így gyakorlatilag lehetetlenné vált felmentő csapatokat oda bejuttatni. Időközben a spanyolok elfogtak egy francia futárt, akit Párizsból indítottak útnak azzal a megbízással, hogy közölje Barcelona kormányzójával: ne reménykedjen felmentésben, mert azt a zavaros belpolitikai viszonyok egyelőre lehetetlenné teszik. A városban a hosszú ostrom egyre nagyobb élelmiszerhiányt idézett elő, azonban a francia hajók a blokád miatt nemigen tudtak élelmet bejuttatni az ostromlottaknak. November 5-én a spanyolok bevették a Montjouy-hegyet, amelyen a sánc parancsnoka egy született katalán, Francesco Monsterot volt. A spanyolok állandó ágyútűz alatt tartották a várost a szárazföldről és hajóikról egyaránt. Barcelonába Franciaországból megérkezett Hocquincourt marsall, akinek a francia katonák nagyon megörültek, pedig a harci kedvük ekkorra már jócskán alábbhagyott az állandó ágyúzás, az élelmiszerhiány és a zsoldhiány miatt. A fa hiánya is egyre nagyobb problémává vált, ezért kezdték kivágni a kertek fáit. A spanyo-

¹⁴ TE VI. 902–903. o.

¹⁵ TE VII. 58–59. o.

¹⁶ Don Juan d’Austria (1629–1679), IV. Fülöp fia. *Petitfils* 2002.

lok ezalatt Valenciából és Aragóniából újabb erősítést kaptak, kétezer katona érkezett még Barcelona elé.¹⁷

1652-ben Spanyol-Németalföldön a spanyolok elfoglalták Gravelines erődjét: „Gravelines-t öt hadoszlop támadta. Az első parancsnoka Don Carolo Campi volt, és német és itáliai katonákból állt, akik Duinennél vertek táborn. 27 lovasszázad is tartozott hozzájuk. A második hadoszlop Saint-Joris-nál állomásozott, parancsnoka Sfondrati márki. Főként vallonok alkották. A harmadik parancsnoka Don Ferdando de Solis volt, és a Calais előtti zsilipnél helyezkedtek el. A katonái Vargas-ból, Boniffas-ból és Tresából jöttek, és még egy ír század is tartozott hozzájuk. A negyedik hadoszlop spanyol és burgundi katonákból állt, a parancsnok Don Balthasar Mercadar volt. Végül az ötödik hadoszlopot Ligne herceg és Don Juan de Mouray parancsnokolta, és a Philippinél levő sáncoknál ütöttek táborn. Április 10-én (20-án) kezdődött az ostrom, 16 ágyúval kezdték lőni az erődöt. Közben a franciák elhagyták Mardijkot, és a benne tartózkodók Dunkerque-be vonultak. Április 25-én (május 5-én) a reggeli órákban Sfondrati márki királyi spanyol tábornok kilovagolt a sáncokhoz, hogy megsemmisítse a munkálatokat. Amikor a vallontól a spanyol ostromművekhez akart lovagolni, oldalról eltalálta őt egy tisztes ágyúgolyó (mások szerint combon lőtték). Ezután a tábornokot Bourburgba vitték, hogy ott gyógyítsák meg. Hiába reménykedtek felépülésében, a márki május 2-án (12-én) elhunyt. Halála a spanyol táborban mindenkit nagy szomorúsággal töltött el. Holttestét Bourburgból Brüsszelbe szállították, és itt temették el. Ennek ellenére a spanyolok nagy erővel folytatták az ostromot, az ágyúk szüntelenül dörögtek. Az ostromlottak mikor látták, hogy felmentés nem fog érkezni, megegyezést javasoltak, ami május 7-én (17-én) pénteken meg is történt.¹⁸ A franciák másnap déli 12 órakor felemelt zászlókkal, dobpergés közepette kivonultak, a spanyolok pedig bevonultak. Lipót Vilmos főherceg, Spanyol-Németalföld helytartója május 10-én (20-án) éppen pünkösöd napján vonult be a városba sok magas rangú úrral egyetemben. A győzelem öröme Te Deum laudamust énekeltek. Ezután a főherceg május 11-én (21-én) Gravelines-ből Mardijkba hajózott spanyol hadihajók kíséretében, majd Saint-Omerbe érkezett, ahol ünnepélyesen fogadták, majd csütörtökön 13-án (23-án) Bourburgba érkezett. Ezután folytatta utazását, és Bergenen, Ipernen, Kortrijkön keresztül június 6-án visszaérkezett Brüsszelbe.”¹⁹

Ebben az évben a spanyolok befejezték Dunkerque körülrését is, a francia helyőrség szeptember 16-án feladására kényszerült: „A kapitulációhoz nagymértékben hozzájárult a városban uralkodó éhínség. Néhány nap leforgása alatt 600 férfi és nő hagyta el az éhségtől szenvedve Dunkerque-t. Lipót Vilmos főherceg augusztus 18-án (28-án) érkezett a város közelében fekvő Vinorbergbe. Megszemlélte a hely adottságait és a katonaság készenléti állapotát. Ezután haditanácsot tartott, és minden körzetben kiadta a megfelelő ostromintézkedéseket. Ezután 21-én (31-én) naplementéig az egész spanyol tábor előrenyomult Dunkerque-ig. 29-én (30-án) több ezer katona elkezdett árkot ásni. Mivel Fuensaldaña gróf betegeskedett, Lipót Vilmos főherceg maga hozta meg döntéseit.

¹⁷ TE VII. 61–62. o.

¹⁸ A megegyezéssel történő átadás nagyon gyakori volt a korban a keresztények egymással vívott háborúiban. Ennek során a korábbi helyőrségnek biztosították azt, hogy méltósággal vonulhasson ki az elfoglalt erődítményből. Magukkal vihetek bizonyos számú ágyút, fegyvert, szekereket, és zászlóikat magasba tartva, zeneszó kíséretében vonulhattak el.

¹⁹ TE VII. 197–198. o.

Szeptember 1-jén (augusztus 22-én) vasárnap a már Gravelines ostroma során is használt ágyúkat és lövegeket a táborba vitték. Lipót Vilmos minden támadási körzetet megsemmisített és kiadta a támadási parancsot. A városban dúló éhínség, az ellenfél túlereje és Vendôme herceg felmentő flottájának pusztulása után Dunkerque francia kormányzója nem látott más megoldást, mint a megadást. Erről egész éjszaka tárgyalt Lipót Vilmos főherceggel. A megállapodás értelmében szeptember 11-től (1-jétől) szeptember 16-ig (6-ig) maradhattak a városban, tekintve, hogy a franciák, mikor korábban 1646. október 12-én a spanyoloktól elfoglalták Dunkerque-t, ugyanezeket a feltételeket megadták a spanyoloknak. A megadás feltételei a következők voltak: a városból való kivonulásnak a hadijognak megfelelően kellett történnie, felemelt zászlókkal. A franciák egy mozsárágyút és négy löveget is magukkal vihettek, továbbá igénybe vehettek szekereket málháik, poggyászaik, sebesültjeik és betegeik elszállításához. A város polgárainak minden kárt meg kellett téríteniük. Azok a franciák, akiknek felesége dunkerque-i volt, egy éven belül eladhatták a városban levő javaikat. Ameddig franciák tartózkodnak a város területén, rájuk a Párizsi Parlament utasításai vonatkoznak. A franciák szeptember 16-án, hétfő reggel felemelt zászlókkal, nyilvános dobpergés közepette kivonultak a városból. Négy ágyújuk közül kettő 24 fontos, a másik kettő 12 fontos ágyúgolyókat lőtt ki, továbbá a megegyezés értelmében egy mozsárágyút is magukkal vittek. A kivonulók létszáma kétezer körül volt, akik között sok volt a tiszt. Málháikat és betegeiket hatvan szekér vitte. A franciák kivonulása után Lipót Vilmos főherceg diadalmasan bevonult a városba. Először meglátogatta a város csodálatos Mi Asszonyunk templomát, amely a jezsuita rend tulajdonában van. Ezután a főtemplomhoz vonult, ahol ünnepélyes hálaadáson vett részt, és *Te Deum* laudamust énekeltek. Szeptember 12-én (22-én) Brüsszelben a fő templomban ugyancsak hálaadó ünnepséget tartottak Dunkerque meghódítása miatt.²⁰

Katalóniában Don Juan d’Austria október 13-án megszállta Barcelonát, miután a francia–katalán helyőrség megadásra kényszerült: „A hosszú ostrom során kegyetlenkedések is előfordultak. 1652 márciusában a spanyolok elfogtak két francia bárkát, amelyen élelmiszert akartak bejuttatni az ostromlottaknak. A legénységet megkötözték, elkezdték őket szidalmazni, a tiszteket pedig az ostromlottak szeme láttára felakasztották. A spanyol Mortara örgróf követet menesztett Barcelona kormányzójához, Don Joseph de Marguerithez, aki felszólította a kormányzót a város átadására, ám ezt visszautasította. A városi előkelők egy része azonban meg akarta adni magát a spanyoloknak, feltéve, hogy kiváltságaikat megtarthatják. A spanyolok április 22-én rendkívül heves támadást intéztek a város több pontja ellen. Hocquincourt marsall április 27-én megpróbált kitörni 600 lovassal és valamivel több gyalogossal, de ennek során katonái jó részét elveszítette őt, magát is két lövés érte. Július 14-én a franciák újra megpróbálták kitörni, amely már sok-

²⁰ TE VII. 198–200. o. Egész Flandria ünnepelt, Lipót Vilmosra úgy tekintettek, mint felszabadítóra, tekintélye Spanyol–Németalföldön elérte a csúcspontját. Számos diadalkaput emeltek tiszteletére, metszeteket és egyéb képi ábrázolásokat szenteltek neki, a jezsuita iskolák tanulói egy színdarabot adtak elő a győztes helytartó előtt tisztelegve. Gent városának polgársága különösen örült, hogy a hajózás újra szabaddá vált a korábban elzárt Schelde és Leie folyókon, lehetővé téve ily módon a kereskedelmet, ezért Lipót Vilmosnak 25 000 *gulden*-t, a katonák számára pedig 28, élelemmel jól megrakott hajót ajándékoztak. Gent városa a helytartót egy művészi kivitelű könyvvel is meglepte, amelyből mindössze három példány készült: egyet kapott Lipót Vilmos, egyet Fuensaldaña, egyet pedig magának, a spanyol királynak készítettek (a könyv elkészítésében részt vett d. J. Quellinus festő, Bolswert és a jezsuita Willem van Hees rézmetsző). A művet 1654. január 6-án ünnepélyes körülmények között nyújtották át a helytartónak. *Schreiber* 2004.

kal sikerebbnek bizonyult, mivel spanyol részről 70 lovas maradt holtan a csatatéren, köztük két kapitány, három hadnagy és több alacsonyabb rangú tiszt, a franciák továbbá zsákmányoltak 70 öszvért és egyéb értékes dolgokat. Ezzel egyidőben egy erős fegyverzetű francia hajó élelmet próbált becsempészni a városba. Mindezek annyira felbőszítették a spanyolokat, hogy a fogoly francia tisztakat a város elé vezették, és az ostromlottak szeme láttára elkezdték mindegyiknek egymás után betörni a fejét. Barcelona kormányzója mindezt végignézte, és ezután fehér zászlót tűzött ki, a spanyolokat pedig egy követen keresztül arra kérte, hogy a jövőben ne kövessenek el hasonló rettenetes dolgokat, mert ez ellentmond a hadijogoknak. Mindezt azonban a spanyolok teljességgel figyelmen kívül hagyták, és folytatták a foglyok kivégzését. A franciák mindezt bosszúból hasonló módon jártak el a fogoly spanyol tisztekkel szemben. A Barcelonát körbezáró spanyol flotta ekkor 21 gályából és 16 hajóból állt, amelyeknek az volt az egyértelmű feladata, hogy a város felmentését megakadályozzák, ugyanis a La Ferriere vezette francia hajóhad, amely 24 hadihajóból és több gyújtóhajóból állt, fedélzetükön mintegy kétezer emberrel, megérkezett Roseshez, és az első kedvező szélnél kísérletet tett a város felmentésére, sikertelenül. Ezután La Ferriere hajóit Don Juan d’Austria 14 hajóval és néhány gályával visszakergette Rosesbe, amely tengeri ütközet során a spanyolok több hajót is zsákmányoltak, néhányat pedig felgyújtottak. Szeptember 4-én az ostromlott franciák és katalánok, mintegy 5600-an újabb eredménytelen kitérés kísérletet hajtottak végre, melynek során elesett 500 fő, több francia tiszt pedig fogságba került (a spanyolok vesztesége 300 fő volt). XIV. Lajos a Fronde okozta belső zavargások miatt nem tudott további francia csapatokat küldeni Barcelona felmentésére. A franciák és katalánok október 12-én meg egyezéssel megadták magukat a spanyoloknak. Másnap Don Juan d’Austria 6000 emberével megszállta a várost, bevonulása nagy pompával zajlott le, a városban és a hajókról egyaránt üdvövéseket adtak le.”²¹

Miután diadalmasan bevonult Barcelonába, 1653-ban Don Juan d’Austria Katalónia alkirálya lett, elmélyítve a franciák kudarcérzését ezen a területen: „1653-ban Madridban Don Juan d’Austriát a spanyol király, IV. Fülöp hatalmas érdemeire való tekintettel Katalónia királyi helytartójává nevezte ki. Személyével a katalánok nagyon elégedettek voltak, mivel emlékeztek arra, hogy a herceg megbocsátott nekik. Ezzel ellentétben 1653. január 5-én a királyi téren látványosan elégették a korábbi kormányzó, Don Joseph de Marguerit képmását, és a nép azt kiáltozta: „Éljen a spanyol király!”²²

Az itáliai hadszíntéren Torino és Crescentino után októberben a franciák elvesztették Casale-t is: „Torino ostromát május 4-én kezdte meg Milánó spanyol helytartója, Caracena örgróf. Az ostrom 13 napon át tartott, a védők létszáma mindössze 450 fő volt. Az örgróf május 29-én (19-én) szerdán dél körül magasba tartott, lobogó zászlók, égő kanócok mellett, énekes és zene közepette vonult be a városba egy századnyi lovas kíséretében. A Torino bevétele miatti örömben Milánóban Te Deum laudamust énekeltek. A spanyolok semlegességi szerződést kötöttek a savoyai herceggel, ami lehetővé tette számukra, hogy további helyeket foglaljanak el Itáliában. Crescentino ostromát június 22-én éjszaka kezdték meg a spanyolok, a várost 800 katona védte. A spanyolok négy ütegből nyolc napon keresztül hevesen ágyúzták Crescentinót, aminek következtében a franciák,

²¹ TE VII. 213–216. o.

²² TE VII. 403. o.

mivel külső segítségben nem reménykedhettek, megadták magukat. A város kormányzója és a legelőkelőbb tisztek szabadon elvonulhattak, a katonaságot viszont foglyul ejtették. A spanyolok a városban mintegy 1500 puskát találtak, továbbá sok élelmet és egyéb muníciót, de nagyon kevés golyó maradt meg, mivel az ostromlottak bátran védekeztek. Casale az új naptár szerinti október 11-én adta meg magát a spanyoloknak, miután a M. S. Ange által védett citadella is az ostromlók kezére jutott. A megadás megegyezéssel történt. A korabeli hadijogi normáknak megfelelően történt a franciák kivonulása (teljes fegyverzet, málhák, lobogó zászlók, dobpergés). A francia katonák között 420 svájci is volt. A városba október 22-én mintegy ezer mantovai (mantuai) és montferati vonult be, a spanyolok a városon kívül maradtak. Október 25-én a mantovai herceg is bevonult, pompás külsőségek közepette, mind a városban, mind pedig a citadellában üdvövéseket adtak le, továbbá Te Deum laudamust énekeltek. A herceg kívánságára Milánó kormányzója, Caracena őrgróf 800 német katonát átengedett a hercegnek Casale további megerősítésére. Caracena október 17-én érkezett a városba, ahonnan november 4-én érkezett vissza székvárosába, Milánóba.²³

1652-ben a súlyos francia vereségek hátterében többek között a polgárháborús nyugtalanság húzódnak meg, amelyre a *Theatrum Europaeum* is utal. A szerző kiemeli, hogy ebben az esztendőben XIV. Lajos elveszítette három, stratégiaileg kiemelkedő jelentőségű helyet (Dunkerque-t, Barcelonát, Casale-t), továbbá odavesztette a Vendôme herceg parancsnoksága alatt álló francia flotta jó része is, amivel a herceg Dunkerque-t szeretne volna felmenteni.²⁴

1653-tól kezdve az esélyek a Spanyolország és Franciaország közötti békére egyre inkább csökkentek, mivel a Fronde hanyatlásával XIV. Lajos és Mazarin ebben ekkor még nem volt érdekelt. Egy esztendővel később a királyi hatalom végleg úrrá lett a polgárháborún, így Franciaország a spanyolok elleni háborút nagyobb reményekkel folytathatta. Szánalmas pénzügyi helyzete miatt Spanyolország nem tudta kihasználni a Fronde nyújtotta kedvező lehetőséget Franciaország térdre kényszerítésére. Lipót Vilmos 1654 márciusában az elhúzódó háború kapcsán arról panaszkodott, hogy saját csapataiból hiányzik a morál, és a franciák Brabantban és Brüsszelben közvetlenül veszélyeztetik őket. 1654 decemberében Anglia váratlanul kinyilvánította a hadiállapotot Spanyolországgal szemben, elsősorban a karib-tengeri szigeteket akarta megszerezni. Spanyol-Németalföld is a végkimerülés szélén állt a franciákkal immáron húsz éve vívott hosszú háború miatt, és fennállt a veszélye annak, hogy a nagyobb városok, Antwerpen, Gent és Bruges önként Franciaország védelme alá helyezik magukat. Mindehhez társult az a nyugtalanság, amelyet Condé és a lotaringiai herceg csapatai okoztak, akikre Spanyol-Németalföldön nem szövetségesként, sokkal inkább ellenségként tekintettek. Mind a két herceg fő célja az volt, hogy saját területeiket visszakapják, ezért kevés tekintettel voltak Spanyolország vagy Lipót Vilmos érdekeire, viszont ahhoz fűződött nagy érdekük, hogy Franciaországgal szembeni hitelüket ne veszítsék el és saját tartományaikat megkímélik a háború pusztításaitól.²⁵

²³ TE VII. 214–217. o.

²⁴ TE VII. 216. o.

²⁵ Schreiber 2004.

1655 júliusában Lipót Vilmos főherceg tudatta a Katolikus Királlyal, hogy ha nem cselekszik haladéktalanul, és mindenekelőtt pénzügyi téren nem gondoskodik a megfelelő összegek előteremtéséről, akkor Spanyol-Németalföld hamarosan teljesen el fog veszni. A tartomány lakosai már azon a véleményen vannak, hogy Franciaország alatt sem menének sokkal rosszabbul a dolgok. A probléma még súlyosabbá vált, amikor IV. Fülöp 1655 szeptemberében hivatalosan is kinyilvánította az Anglia elleni hadiállapotot, miután angol hajók nem sokkal korábban rajtaütöttek Santo Domingón és Jamaikán. Oliver Cromwell lordprotektor azonnal békét kötött Franciaországgal. Lipót Vilmos sürgetően azt javasolta a Katolikus Királynak, hogy mindenáron kössön ő is békét a franciákkal, ha nem akar egyidejűleg két fronton harcolni, amire ráadásul nincs is elegendő pénze. IV. Fülöp rászánta magát a cselekvésre és felmentette a kifáradt Lipót Vilmost, akinek helyére Don Juan d’Austriát küldte Brüsszelbe, Fuensaldagnát pedig Milánóba helyezte át – amely intézkedések a *Theatrum Europaeum* 1656. évi beszámolóiból is kiderülnek.²⁶

„Don Juan d’Austria, aki Spanyol-Németalföld általános kormányzója és a királyi kormány tagja lett, bevonulása Brüsszelbe nagy pompa mellett zajlott le. A herceg Löwenben megbeszélést folytatott Condé herceggel, majd május 11-én délután négy órakor Caracena ögróf, továbbá a legelőkelőbb miniszterei és nagyszámú nemes kíséretében Löwenből Brüsszelbe érkezett, ahol a polgárság díszőrsége mellett vonult a királyi palotába. Ezalatt az ágyúkat elsütötték és mindenfelé örömtüzeket gyújtottak. Ezután Don Juan d’Austria az összegyűlt brabant és flandriai rendek jelenlétében bemutatta a spanyol király megbízólevelét, miszerint ő lesz Spanyol-Németalföld kormányzója. Ezután kijelentette, hogy a jelenlegi hadjáratra 800 000 guldent kér, amit a rendek a legnagyobb buzgalommal megszavaztak. A helytartó eltörölte a vámokat és ígéretet tett, hogy a rendek akarata ellenére egyetlen egy katonát sem fog a tartományban elhelyezni.”²⁷

A spanyol–francia háború egyik legkiemelkedőbb hadi eseménye volt Valenciennes francia ostroma 1656 júniusában–júliusában, amely hatalmas spanyol győzelemmel ért véget. A *Theatrum Europaeum* az esemény rangjának megfelelő terjedelemben és részletességgel tudósít a hosszú háború e kiemelkedő eseményéről.

„Valenciennes kiemelkedő fontosságú város volt, amely Hennegauban fekszik a Schelde folyónál. Turenne mintegy 20 000 lovast és gyalogost gyűjtött össze, ráadásul rendelkezésre állt egy hatalmas ágyú, amely feltétlenül szükséges volt egy fontos támadás végrehajtásához. Június 12-én reggel minden csapatot ellátott egy napra való élelmiszerral, és elvonult a gyülekezőhelyről, kivéve La Ferté marsallt, aki betegsége miatt 300 emberrel ott maradt (La Ferté hadseregét betegsége alatt Urelles ögróf parancsnokolta). Turenne június 16-án hajóhidat építtetett a Schelde fölött Mortaigne-nál, amelyen át La Ferté hadserege át tudott jutni a másik partra Saint-Amand köré, ahová Turenne csapataival már korábban megérkezett. Most már mindkét francia marsall hadserege Valenciennes előtt helyezkedett el. Turenne elkezdte kiásatni a sáncokat, amelyen sok katona dolgozott. 17-én még egy hajóhidat építettek az ostrom számára. 18-án Valenciennes-től délre a két francia marsall hadserege egyesült. 19-én éjszaka a spanyolok ezer lovassal és ötszáz gyalogossal rajtaütöttek a lotaringiai csapatok táborán és foglyul ejtettek százötven katonát, közöttük öt kapitányt. 24-én Valenciennes spanyol védői is rajtaütöttek a lotaringiaiakon, melynek

²⁶ Schreiber 2004.

²⁷ TE VII. 874–875. o.

során foglyul ejtették Duras és Santueil örgrófokat, akiket fogolyként a városba kísérték. 24-én Turenne egy erős egységet küldött ki Mortaigne köré, hogy értesüléseket szerezzen a spanyolokról, hogy azok pontosan hol is helyezkednek el. A kémek és néhány elfogott spanyol egybehangzóan azt jelentették, hogy a spanyol hadsereg a Schelde innenső oldalán, Tournai (Doornik) fölött, Saint-Amand körül tartózkodik, és parancsnokuk szilárdan eltökélte, hogy megrohamozza a francia táborn. Turenne XIV. Lajosnak írt levelében azt jelentette, hogy Valenciennes városa semlegességet kért tőle, azonban Turenne ezt megtagadta, és azt mondta a város képviselőinek, hogy kérésük már későn érkezett, mivel mindazt már egy évvel korábban kérniük kellett volna. Továbbá a marsall királyától azt kérte, maradjon La Fere-ben, ahol akkoriban a francia udvar tartózkodott és ne jöjjön a hadsereghez, mivel ellenkező esetben legjobb katonáit kellene a király védelmére rendelnie és ennek következtében a hadsereg észrevehetően meggyengülne. 23-án hatszáz szekér érkezett a francia táborba megrakva mindenféle élelemmel és háborús munícióval. Minden felszerelés a franciák rendelkezésére állt Valenciennes ostromához. 26-án elkészültek a külső árkokkal. Ennek a megnyitásakor két kapucinus barátot és két katonát, akik Turenne közelében álltak, lelőttek. 27-én a spanyolok felkerekedtek Buchain felé azzal az elhatározással, hogy Valenciennes-t felmentik. Eközben Don Juan d’Austria három levelet küldött a városba: egyet a kormányzónak, Bournonville hercegnek²⁸ egyet az egyháznak, a harmadikat pedig a városi magisztrátusnak. Ezekben a levelekben a főherceg kintartásra biztatta a védőket és megígérte, hogy a védekezés minden költségét kifizeti, két évre mentesíti a várost a vámok és adók fizetésének terhe alól, és minden tőle telhetőt megtesz, hogy segítsen a városnak. A címzettek mindegyike egyöntetűen azt válaszolták, hogy utolsó lehetőségük védekezni fognak, és ha a franciák megtámadnák a várost, kitörést fognak végrehajtani ellenük. A kormányzó a rendes helyőrségen kívül még 4000 embert toborzott a városban, akiknek a többsége paraszt volt, de több mint 10 000 polgár is fegyvert ragadott. 29-én a franciák megostromolták Valenciennes sáncárait, de veszteségekkel vissza kellett vonulniuk. Ugyanezen a napon Condé herceg sikeres rohamot intézett Vicoigne apát-sága ellen, ahol 800 francia volt elhelyezve. A spanyol hadsereg ekkor három részre volt osztva. Az első részt Don Juan d’Austria vezette, az ő hadserege Rombtse-ben állomásozott, Valenciennes és Bergen között. Condé herceg hadseregével Fama-ban helyezkedett el a Quesnoy felé vezető úton, míg Caracena örgróf egy hegyen foglalt állást, a Dovai felé néző oldalon, alig egy muskétás lövésnyire az ellenségtől. A háromfelé osztott spanyol hadsereg öt ágyúállásból szakadatlanul tüzelt a francia táborra, ezért a franciák állásaik elhagyására kényszerültek. Don Juan d’Austria főherceg szakadatlanul imádkozott, hogy Isten segítségével mentse fel a várost. Éppen emiatt semmiféle veszélytől nem riadt vissza, és azon a napon, amikor megérkezett a Valenciennes előtt fekvő spanyol táborba, néhány katonával együtt olyan közel merészkedett a francia állásokhoz, hogy nem messze tőle egy katonát kilőttek. Emiatt Caracena örgróf megkérte a főherceget, hogy máskor ne tegye ki magát hasonló veszélynek. Július 4-én éjszaka az ostromlottak hét lovasszázaddal egy kitörést hajtottak végre, majd ezután egy második kitörést. Ezeknek a során francia részről 16 kapitány és egyéb tiszt, továbbá 200 közkatona maradt holtan a csatatéren. 16-án a spanyolok egyesültek, és megtámadták a francia állásokat. Ez a koncentrált támadás a francia gyalogságot túlnyomó részben megsemmisítette, míg Condé herceg lovassá-

²⁸ Alexandre Bournonville herceg, meghalt 1656-ban. *Petitfils* 2002.

gával a francia lovasságot támadta és menekülésre készítette őket. Eközben Valenciennes kormányzója, Hennin gróf kitörést hajtott végre és megszerezte a franciák ágyúit. Ezzel az ostromló francia hadsereg gyakorlatilag megsemmisült, Valenciennes ostroma pedig befejeződött. Egyedül Turenne tudta csapatait kimenekíteni, és visszavonult Quesnoy és Guise irányába. Az ostrom befejeztével a spanyolok hatalmas mennyiségű zsákmányra tettek szert. Ezek között volt 33 nagyobb ágyú, három mozsárágyú, 16 kisebb hajó, 1200 ló, pénz és egyéb ingóságok. Összességében Valenciennes ostroma során 8000 francia és 4000 spanyol katona esett el. A harcok során Condé herceg újra bebizonyította bátorságát. A nagy csetepatéban leszállt a lováról és egy pikával a kezében a gyalogosok elé állt, és vezette a támadást. Ekkor egy francia kapitány a földre lökte, azonban M. Marcin²⁹ megmentette az életét, és lelőtte a franciát. La Ferté marsall a combján kisebb sérülést szenvedett, és fogolyként Valenciennes-be szállították.³⁰

Ezt követően Hugues de Lionne elindult tárgyalni Madridba. Lionnak a kezében volt Mazarin két aduja: a remélt angol erősítés és XIV. Lajos növekvő népszerűsége Franciaországban. 1654 júliusában született meg Londonban az Anglia és Franciaország közötti szövetség terve. Mazarin nagyon is tisztában volt azzal, hogy mennyire gyűlölik Cromwellt Franciaországban, és nem látott más lehetőséget, mint egy koalíciót azért, hogy elfoglalják vagy visszahódítsák az északi parti városokat.³¹

A francia vezetés a további hadműveletekkel foglalkozott, mikor megérkezett a spanyol fél békeajánlata: „XIV. Lajos, Mazarin bíboros és Turenne marsall néhány nappal korábban Guise-ben haditanácsot tartottak, amelyen elhatározták, hogy Quesnoyt és Landrechies-t meg kell tartani és Saint-Guillaint több élelemmel kell ellátni. Időközben IV. Fülöp spanyol király levelet intézett XIV. Lajoshoz, amelyben kifejezte békevágát, mely levélre a francia uralkodó hasonló szellemben válaszolt, azonban ennél több nem történt, a hadiesemények tovább folytatódtak.”³²

A spanyolok számos alkalommal kaptak erősítést a német-római császártól, amelyről a *Theatrum Europaeum* is rendszeresen beszámol, noha ez a vesztfáliai béke értelmében ez meg volt tiltva mind III. Ferdinándnak, mind pedig I. Lipótnak.³³ „Enckefort tábornok Paviában haditanácsot tartott, hogy elkapja a portyázó franciákat. Ez a német császári hadsereg mintegy háromezer emberből állt, és arról volt nevezetes, hogy időnként hatalmas fosztogatásokat hajtottak végre. A császáriak Milánó körül egyesültek a spanyolokkal.”³⁴

1657 egyik legkiemelkedőbb katonai eseménye a camerich-i csata volt, ami Condé herceg nagy győzelmével zárult, amely Flandriában osztatlan örömet okozott, és kellőképpen meg is ünnepelték: „1657-ben a spanyolok elfoglalták az előző évben sikertelenül ostromolt Saint-Gulaint, a francia hadsereg pedig Turenne vezetésével Camerich elé vonult, ahol összecsapott a még mindig spanyol szolgálatban álló Condéval. A camerich-i csata Condé herceg nagy győzelmével végződött, sok francia halott mellett 800 sebesült is volt.

²⁹ Jean-Gaspard Ferdinand Marcin v. Marsin gróf, meghalt 1673-ban, tábornok a spanyol, majd angol hadseregben. *Petitfils* 2002.

³⁰ TE VII. 875–878. o.

³¹ *Bluche* 1986.

³² TE VII. 880–883. o.

³³ *Klueing* 1996. 252. o.

³⁴ TE VII. 889. o.

A camerich-i katedrálisban Condé herceg győzelmének öröme Te Deum laudamust énekeltek és a városban díszlövéseket adtak le. Flandriában pedig 6000 ezüstérmét vertek, melynek egyik oldalán Szűz Mária volt látható a gyermek Jézussal, a másik oldalon pedig a következő felirat: „Camerich, amelyet Condé herceg szabadított fel május 30-án.”³⁵

Spanyol-Németalföld meghódításához haditengerészetre lett volna szükség, amivel azonban Franciaország nem rendelkezett, mivel Richelieu halála után a hajóhadat nagyon elhanyagolták, a francia kikötőkben csupán néhány kiüregedett, rosszul felszerelt hajó horgonyzott. Mazarinnak nem volt pénze, de nem is állt szándékában, hogy felújítsa a flottát, mivel ezzel nem akarta az angolok ősi bizalmatlanságát felkelteni, ugyanis egy ideje már kereste a módját, hogy szövetséget kössön velük.³⁶ 1655. november 3-án Cromwellel aláírták az első kereskedelmi szerződést a Westminsterben. Ennek volt egy titkos záradéka, amelyben Franciaország biztosította, hogy kizárja a Stuart-gyermekeket: Károlyt és Jakabot.³⁷ Ezt követően 1657. március 23-án³⁸ Párizsban katonai egyezményt írtak alá, amely azonban csupán egy évre szólt, és Dunkerque, Mardijk és Gravelines meghódítására vonatkozott.³⁹ E célból Franciaország 20 000 katonát, Anglia 6000 „kerekfejűt”, továbbá a tengeri blokádhhoz szükséges hajóhadat biztosította. Az angol támogatás fejében megállapodtak, hogy Dunkerque és Mardijk visszafoglalásuk után azonnal az angolok fennhatósága alá kerülnek. Noha végül Anglia csak a beígért kontingens felét küldte, Turenne-nek mégis sikerült visszafoglalnia Mardijkot és Saint-Venant.⁴⁰

1658 egyértelmű és döntő francia sikereket hozott, melyet a *Theatrum Europaeum* is kiemel: „1658-ban a franciák sikerrel visszavették a korábbi években elveszített stratégiai fontosságú helyeket (Dunkerque, Gravelines), és egészen Brugge-ig nyomultak előre.”⁴¹

Az Angliával való szövetséget 1658 márciusában újították fel. A 18 hajóból álló angol flotta megkezdte Dunkerque blokádját,⁴² május végén Turenne körülzárta a várost, miután korábban bevette Casselt. Bergues-ből, Furnes-ből és Nieuwpoortból a spanyolok számos különítményt küldtek, hogy megkíséreljék megakadályozni a francia csapatok egyesülését és élelmiszerutánpótlását. XIV. Lajos, aki ekkor anyjával és a bíborossal Calais-nál tartózkodott, ugyancsak jelen akart lenni az ostromnál. Időközben a Condé és Don Juan d’Austria vezette spanyol felmentő seregek Dunkerque irányába vonultak. Június 14-én a „dünék csatájában” (*la bataille des Dunes*) a spanyolok azonban súlyos veszteségeket szenvedtek, 1300 halottjuk és sebesültjük maradt a csatatéren, 4000-en pedig francia fog-

³⁵ TE VIII. 289–291. o.

³⁶ Noha Mazarin és a francia tábornokok a spanyol behatolókat jórészt visszaszorították, azonban a végső győzelem még messze volt, Spanyolország egyelőre nem kényszerült békekötésre. A bíboros tehát olyan szövetségest keresett, akinek segítségével nagy vereséget mérhetnek a spanyolokra. Angliában a forradalom egy egyszerű nemes, Oliver Cromwell segített a hatalomra, aki igazi diktatúrát teremtett, jelentős hadvezérnek bizonyult és nagyon aktív nemzetközi politikát folytatott: háborúban álló hatalmak keresték a kegyeit. Mazarin tanácsára Ausztriai Anna elismerte az Angol Köztársaságot, jöllehet az a francia király közeli rokonának, I. Károlynak lefejezését követően jött létre. *Bély* 2005.

³⁷ Ebben lemondtak az egymással szembeni kalózkodásról. *Bluche* 1986.

³⁸ *Bluche* szerint erre 1657. március 3-án került sor, és ezt a szerződést 1658. március 28-án megújították. Uo.

³⁹ A szerződés értelmében Anglia és Franciaország egyesítette erőit Spanyolország ellen a tengeri Flandriában. Gravelines a franciáké lett, Dunkerque pedig az angoloké. Nem maradt más hátra, mint ezt a két tengeri erődöt egyesített erővel megszerezni. Uo.

⁴⁰ *Petitfils* 2002.

⁴¹ TE VIII. 903–906. o.

⁴² Dunkerque csupán egy hónapig tartotta magát (május 24–június 25). *Bluche* 1986.

ságba estek. Dunkerque június 23-án kapitulált. XIV. Lajos ott volt a legyőzöttek kivonulásánál, és szemlét tartott csapatai felett, mielőtt ünnepélyesen és diadalmasan bevonult volna a városba. Azonban az egyezménynek megfelelően Dunkerque kulcsait át kellett adnia az angoloknak, amit fájó szívvel meg is tett.⁴³

Dunkerque bevétele után Turenne dicsőséges hadjáratot vezetett Flandriában, és ellenőrzése alá vonta az Yser, az Escaut és Lys folyók által határolt területet. A fiatal király azonban nem követhette és folytathatta a háború művészetének az elsajátítását Turenne irányítása alatt, ugyanis 1658. június 29-én Mardijknál beteg lett. Visszavitték Calais-ba, ahol július 1-je és 13-a között élet és halál között lebegett.⁴⁴

Antoine Vallot, a király orvosa naplót vezetett a betegségéről.⁴⁵ Az orvos szerint Őfelsége túlságosan hosszú ideig volt kitéve a levegő és a víz fertőző hatásának, ráadásul megfázott, és túl is terhelte magát. A király kezdetben visszautasította, hogy eret vágjanak rajta. Mindez azt eredményezte, hogy XIV. Lajos lassanként egy rejtett fertőzésnek esett áldozatául, ami, miután megtámadta a testnedveit és az egész szervezetét, fölöttébb nyugtalanító állapotba juttatta. Vallot feljegyzései szerint az uralkodó rosszulléte június 29-én a következő formában lépett fel: „rendkívül magas láz, végtaggyengeség, kínzó fejfájás, erőtlenség, étvágytalanság. A király megpróbálta eltitkolni betegségét, igyekezett talpon maradni, de már lázas volt”.⁴⁶ Miután július 1-jén Calais-ba szállították, már engedte magát gyógyítani: beöntést kapott, és eret vágtak rajta.⁴⁷ A következő éjszaka bedörzsölést és szíverősítőket alkalmaztak. 2-án, kedden reggel Őfelségén eret vágtak, délben pedig ismét beöntést kapott. 3-án, amikor a láza emelkedett, eret vágtak rajta, és többször kapott beöntést. 4-én, csütörtökön XIV. Lajoson újra kétszer eret vágtak, majd szíverősítőket kapott. 5-én, pénteken Vallot tanácskozott kollégáival, ezután hashajtást és

⁴³ *Petitfils* 2002. Ebbe a dunkerque-i ütközetbe, éppúgy, mint több más előző hadműveletbe, Mazarin nem félt a királyt bevonní, egyrészt, hogy a hadiképességek terén fejlődjön, másrészt pedig megmutassa magát és lelkesítően hasson a parancsnokokra, a katonákra, a lakosságra. Ugyanakkor a bíboros állandóan hangsúlyozta Condé esküszegését és átállását a spanyol táborba. Azonban mindezzel Mazarin XIV. Lajost többszörös veszélynek tette ki, noha az uralkodó ezalatt kétségtelenül fizikailag megedződött, hozzászokott a táborozáshoz, a parancsnokláshoz. XIV. Lajos már 1653 őszén jelen volt a Sainte-Menehould-i szerencsés győzelemkor, 1655-ben részt vett a flandriai hadjáratban, és ott volt Saint-Ghislainnél is. XIV. Lajos nagyon sok kockázatot vállalt, ami állandóan nyugtalanította anyját, a bíborost és a tábornokokat. 1656-ban Turenne unszolására már Mazarin tartotta féken a királyt, hogy kerülje a veszélyes helyeket. Az udvar, a tiszték, a katonák, de még a határmenti tartományok parasztjai is XIV. Lajosban a katonakirályt, IV. Henrik méltó utódját látták, csakúgy, mint korábban Condéban, a rocroi-i győzelme alkalmával. *Bluche* 1986.

⁴⁴ Uo. Mindezt Bély is megemlíti. *Bély* 2005.

⁴⁵ *Antoine Vallot – Antoine d'Aquin – Guy-Crescent Fagon: Journal de la santé du roi Louis XIV, de l'année 1647 à l'année 1711.* Paris, 1862.; *Bluche* 1986. 181. o.

⁴⁶ XIV. Lajos nyilvánvalóan úgy érezte, hogy királyként nem mutathat gyengeséget, főleg nem háborús helyzetben.

⁴⁷ Ezek voltak a korabeli orvostudomány leggyakrabban alkalmazott módszerei, mivel úgy vélték, hogy a szervezetből ily módon kiürülnek a betegséget, fertőzést okozó káros anyagok. Azonban az ilyenfajta kezelésekre eredményeként az amúgyis már legyengült szervezet még gyengébb, erőlenebb lett. „Mert akad közöttük, aki maga is hiszi azt a népámítást, amiből él; a többi csak él belőle anélkül, hogy hinné. Ez a te Purgód például nincs semmiféle hájjal megkenve. Született orvos, minden ízében, tetőtől talpig. A kétszerkettőben nem hisz úgy, mint a tudományos tantételeiben, azokat csak ellenőrizni is szentségtörésnek venné; számára az orvostudományban nincs homály, nincs kétség és nincs probléma; szívósan, rendíthetetlen önhittséggel, a korlátoltság brutalitásával osztogatja jobbra-balra az érvágásokat, a purgálásokat, és nem mérlegel semmit. S még csak nehezíteni sem lehet rá mindezért, a lélek legtökéletesebb nyugalmával tesz el láb alól akárkit. Amit a földről való kiirtásod során veled mível, pontosan azt tenné a feleségével, a gyerekeivel, ezt tenné saját magával.” *Molière* 1983.

hólyaghúzást alkalmaztak.” Utólag Vallot úgy kommentálta ezt a két eljárást, hogy „ezé a két gyógymódé a dicsőség a király gyógyulását illetően”. Azonban ez akkor és ott senkit nem nyugtatott meg, pesszimista volt mindenki: az orvosok, az udvar, de még maga a király is. 7-én Őfelségének újabb érvágást kellett elszenvednie, ezenkívül beöntést és szíverősítőket is kapott. 8-án, egy újabb érvágás után hat orvos konzultált a király állapotáról. Antoine Vallot ismét kifejtette a véleményét: „azért, hogy levigyük a lázt, erős hashajtásra van szükség, méghozzá a legerősebb hashajtóval, antimonnal. Előkészítettem három nagy csipetnyi hashajtó herbateát, három uncia hánytató gyógybort, melyek két külön üvegben a király asztalán voltak, majd az egészet összekevertem, és a keverék egy-harmadát bevettem vele, ami olyan hatásos volt, hogy a királyt 22-szer hajtotta meg, négy és öt óra körül pedig kétszer hányt”. 9-én a király csupán egy beöntést kapott, 10-én egy hashajtást, 11-én pedig egy érvágást. 12-én, mely betegségének 14. napja volt, előírtak neki egy újabb beöntést, és szíverősítőket is kapott. Másnap, 13-án, szombaton hajtották végre az utolsó hashajtást. A láz eltűnt, csak a gyengeség maradt. Július 14-től 17-ig kollégái azt javasolták, hogy Vallot álljon le mindenféle hashajtással. Az ezt követő kilenc nap alatt a király sokat vizelt, noha nagyon keveset ivott, így például az egyik nap, miközben csak három kis pohár vizet ivott, 16 nagy pohárnyit vizelt. A hashajtás ily módon nem széklet, hanem vizeletformában történt meg. A fiatal uralkodó elkezdett lábadozni. Vallot a következőket írta naplójába: „a király gyógyulása mindenkinek csodálatosnak tűnt. Ettől kezdve megittattam egy kevés forralt borral, minden étkezéshez kapott, mivel születése óta csak vizet ivott”.⁴⁸

XIV. Lajos betegségéről a *Theatrum Europaeum* ezt írta *A francia király a táborban súlyosan megbetegszik* alcímmel: „Őfelségét, a francia királyt a vinorbergi táborban⁴⁹ olyan magas, egész napon át tartó láz támadta meg, hogy vissza kellett szállítani Calais-ba. Mivel a betegség csak tovább fokozódott, ezért nemcsak ezen a vidéken, nemcsak a királyi udvaron, a táboron, hanem egész Párizson, sőt egész Franciaországon is nagy szomorúság lett úrrá, és minden templomban imádságokat rendeltek el Őfelségeért és alamizsnát osztottak. Mihelyt a király párizsi orvosai tudomást szereztek Őfelsége betegségéről, még aznap éjjel postakocsin Calais-ba indultak, ahová másnap követték őket a magas rangú udvari tisztségviselők. A betegség azonban makacsnak bizonyult, és a király egyre jobban fogyott, ezért az összes alkalmazott gyógymód és hatszori érvágás ellenére kétségessé vált, hogy életben marad-e. Ez a szomorú esemény azzal is együtt járt, hogy a hadsereget időnként átcsoportosították, és a Vinorbergben portyázó csapatok eléggé nyugtalanították a spanyol alattvalókat. Vinorbergben összeült a tábornoki kar, és haditanácsot tartott, amelyen megvitatták, hogyan kezeljék a helyzetet. Miután Őfelsége, a francia király teljesen felgyógyult betegségéből, ismét visszatért Párizsba.”⁵⁰

A király súlyos betegségének ideje alatt Mazarin őszintén aggódott keresztfiáért, azonban nem szabad arról elfeledkezni, hogy a mindenható miniszter egyáltalán nem lehetett abban biztos, hogy Lajos halála után is megőrizheti-e pozícióját. Ugyanakkor mikor élet és halál között lebegett, a király is támaszt lelt a bíborosban. Július 7-én ezt

⁴⁸ Bluche 1986.

⁴⁹ A *Theatrum Europaeum* szerzője szerint tehát a király nem Mardijkban, hanem Vinorbergben betegedett meg.

⁵⁰ A *Theatrum Europaeum* tudósításából hiányzik a betegség lefolyásának az ismertetése, ezáltal csak a pusztá tényekre szorítkozik.

mondta Mazarinnek: „Őn a megoldások embere és a legjobb barátom. Ezért kérem Önt, hogy értesítsen, ha közeleg a vég”. De XIV. Lajos betegsége magával hozott egy másik tanulságot is: mihelyt a király halálának a gondolata felmerült, minden udvaronc öccse, a Monsieur felé fordult, és kereste a kegyeit.⁵¹

Miután vereséget szenvedtek a tengeren, Portugáliától pedig Alentejo tartományban, a spanyoloknak nem maradt más választásuk, mint tárgyaló asztalhoz ülni, hacsak nem akarták, hogy Brüsszel is essen, és németalföldi jelenlétük véget érjen.⁵²

A *Theatrum Europaeum* 1659 elején még arról számolt be, hogy mindkét fél készülődött az az évi hadjáratra, azonban erre már nem került sor, mivel megkötötték a békét: „1659 elején még mindét hadsereg készülődött az újabb hadjáratra, azonban ebben az évben megkötötték a háborút lezáró pireneusi békét.”⁵³

A pireneusi béke (1659) – Spanyolország nagyhatalmi helyzetének megszűnése

Az 1659-es év kezdetén a *Theatrum Europaeum* a háború folytatására tett előkészületekről számol be. Kisebb összecsapások még zajlottak a két hadsereg különböző egységei között, de ezeknek inkább csak rabló, portyázó jellegük volt, semmiképpen sem hasonlítottak nagyszabású, megtervezett hadműveletekre.⁵⁴

A francia udvarban ekkor már javában a közelgő békekötésre készültek és előkészítettek XIV. Lajos esküvőjét IV. Fülöp idősebbik leányával, Mária Terézia spanyol infánsnővel, amelynek a béke megpecsételésén túlmutató, Európa XVII. század második felének történelmét meghatározó, egyetemes jelentősége volt. A házassági tárgyalásokat két rendkívül tapasztalt államférfi és diplomata, Mazarin bíboros és Antonio Pimentelli⁵⁵ folytatta le egymással. A francia udvar a „spanyol esküvő” miatt eltekintett a savoyai hercegnővel kötendő esetleges házassági szerződéstől: „Őfelsége január 18-án (28-án) egész udvartartásával egyetemben Lyonból megérkezett Párizsba, ahol haditanácson vett részt, amit a küszöbönálló hadjárat miatt kellett tartani. A haditanács ülésére Turenne marsall is Párizsba sietett. Ugyanebben az időben Párizsba érkezett Lord Lockart angol követ, hogy felújítsák az Anglia és Franciaország közötti szövetséget. Nemsokára a savoyai követ, Amoretti apát érkezett meg a fővárosba, hogy megszerezze Őfelsége végleges beleegyezését Őfelsége és a savoyai hercegnő, Margit közötti esküvőhöz, amelyet a párizsi herceg is szorgalmazott. Azonban az apát nem kapott kedvező választ. Ugyanis a francia udvarnál jelenlevő spanyol követ, Don Antonio Pimentelli Mazarin bíborossal annak érdekében tevékenykedett, hogy létrejöjjön Őfelsége házassága a spanyol infánsnővel, az eskü-

⁵¹ *Bluche* 1986. Mardijk francia ostromát és bevételét a *Theatrum Europaeum* is taglalja (TE VIII. 293–294. o.), egy korabeli röplapon pedig az ifjú XIV. Lajos látható lovon ülve, kezében lovaglópálca, mögötte a háttérben Mardijk kikötője hajókkal. XIV. Lajos fölött egy szárnyas angyal tartja a királyi címereket és a koronát. A röplap felirata a következő: Ludovicus XIV De D. G. Rex in Gallia et Navarra ed Natus est ad S. Germain A 1638. 5. septembris successit coronam de patre suo Ludovicum XIII A 1643 die 14. May. A metszetet Johan Hofman nürnbergi rézmetsző készítette. Louis XIV of France, with a View of Mardycyk (near Dunkirk), which surrendered to the French on 2 September 1657. *Paas* 2005.

⁵² *Petitfils* 2002.

⁵³ TE VIII. 1184. o.

⁵⁴ TE VIII. 1184–1185. o.

⁵⁵ Antonio Alonzo Pimentelli (Pimentel), teljes nevén Pimentel de Herrera y Quinones, Banavente grófja, Spanyolország külügyi államtitkára. *Petitfils* 2002.; *Bluche* 1986.

vőt a két Korona közötti béke zálogának tekintették. A spanyol esküvőt a pápai nuncius és a velencei követ ugyancsak pártolta.”⁵⁶

A hosszú francia–spanyol háború során Mazarinban már nagyon korán felmerült egy házasság gondolata az ifjú XIV. Lajos és Mária Terézia spanyol infánsnő között, mindketten 1638-ban születtek. Egy ilyen terv megvalósulása véget vethetett a két ország közötti konfliktusnak és főleg szép kilátásokkal kecsegtethetett a jövőre nézve. A bíboros úgy vélte, hogy a házasság révén XIV. Lajos számára majd joggal lehetne követelni a spanyol koronát, hiszen az infánsnőnek csak egy fivére volt, Károly Boldizsár (1629–1646), aki bármikor meghalhatott. Mazarin már 1646-ban ilyen reményeket táplált, mivel ekkor úgy tűnt, hogy Spanyolország vereséget fog szenvedni, és Franciaország minden feltétellel el fogja fogadni. Azonban még ugyanebben az évben a franciák hadi helyzete rosszabbodott, a háború pedig folytatódott. Szintén 1646-ban meghalt Károly Boldizsár, IV. Fülöp fia, akiben a spanyolok a Monarchia reménységét látták. A spanyol Habsburg-dinasztia veszélybe került, mivel Mária Terézia maradt Spanyolország egyetlen örököse. Megváltozott a helyzet, amikor IV. Fülöp második házasságkötéseként – első felesége Bourbon Izabella (1606–1644) volt, akit 1621-ben vett feleségül – összeházasodott saját unokahúgával, Mária Anna osztrák főhercegnővel (1635–1696), aki korábban Károly Boldizsár jegyese volt. 1651-ben egy leányuk, Margit Terézia született, aki 1666-ban I. Lipót császár felesége lett, 1657-ben pedig megszületett fiuk, Fülöp Prosper infáns (1657–1661), aki a spanyol öröklési szabályok értelmében az öröklésben megelőzte nővérét és féltestvérét, Mária Teréziát, így XIV. Lajos és Mária Terézia házassága ismét lehetségesnek tűnt. Ezt a házasságot Mazarin politikai okokból kifolyólag, Ausztriai Anna családi okok miatt pártfogolta, hiszen Mária Terézia az unokahúga volt. Franciaország Artois és Roussillon elfoglalása után, majd a „dünék melletti” győzelmet követően tárgyalóasztalhoz kényszerítette Spanyolországot. A Hugues de Lionne (Mazarin bizalmasa) és a spanyol miniszter, Luis de Haro⁵⁷ között 1656-tól folyó házassági tárgyalásokkal párhuzamosan Mazarin tüntetőleg előkészítette XIV. Lajos házasságát Margit savoyai hercegnővel is, ezzel is mintegy igyekezve gyorsabb döntésre kényszeríteni a spanyol uralkodót. 1658 novemberében a francia udvar Lyonba érkezett, hogy XIV. Lajos találkozzon nagynénjével, a savoyai hercegnővel⁵⁸ és kíséretében levő leányával, Margittal. IV. Fülöp ezt követően azonban gyorsan elküldte Lyonba Pimentellit, hogy felajánlja a franciáknak Mária Terézia infánsnő kezét. Ekkor már a spanyol király vette át a kezdeményező szerepet a gyors békekötés reményében. A savoyaiak vérig sértődtek és eltávoztak, annak ellenére, hogy írásbeli ígéretet kaptak: ha XIV. Lajos házassága a spanyol infánsnővel meghiúsulna, abban az esetben feleségül veszi savoyai unokatestvérét. A következő évben Párizsban Pimentelli nagy titokban folytatta a házasságról szóló tárgyalásokat.⁵⁹

A közelgő békekötés újabb jele volt, hogy Don Juan d’Austriát ünnepélyesen fogadták a Louvre-ban: „A királyi spanyol tábornokot és Spanyol-Németalföld kormányzóját,

⁵⁶ TE VIII. 1185. o.

⁵⁷ Don Luis Mendez de Haro (1599–1661), Spanyolország első minisztere. *Petitfils* 2002. IV. Fülöp kegyence (valido) 1643-tól egészen a spanyol uralkodó haláláig. Louis XIV.: Mémoires suivis de Manières de montrer les jardins de Versailles. *Cornette* 2007. 57. o.

⁵⁸ Chrétienne vagy Christine de France, Savoya hercegnője (1606–1663), IV. Henrik leánya, Savoya régensnője. *Petitfils* 2002.

⁵⁹ *Bély* 2005.

Don Juan d'Austriát február 27-én két mérföldnyire Párizstól Aumont marsall fogadta és Párizsba kísérte. Spanyolországba való visszatérésekor az anyakirálynő 12 órát ajándékozott a hercegnek, amelyek mindegyike gyémántokkal volt díszítve, ezen kívül más érték tárgyakat is kapott a kormányzó.⁶⁰

1659 áprilisában fegyverszünetet hirdettek a hadviselő felek között, melynek hírére Párizs szerte örömmámorban úsztak az emberek: „Április hónap folyamán egy királyi dekrétumot hoztak nyilvánosságra a következő tartalommal: mivel a két királyi miniszter, Antonio Pimentelli és de Lionne úr a két Korona között béketárgyalásokba kezdett, ezért ennek ideje alatt fegyverszünetet kell életbe léptetni. Erre a hírre Párizsban leírhatatlan öröm keletkezett, szünet nélkül zúgtak a harangok. Május 8-án (18-án) vasárnap de Lionne úr pompás bankettet rendezett Berniben levő kastélyában, ami nem fekszik messze Párizstól. A bankettre, amelyen részt vett a király, 50 000 fontot költöttek, az anyakirálynő, Mazarin bíboros és a francia udvar legelőkelőbb miniszterei. Spanyol részről jelen volt a királyi spanyol követ, Pimentelli.”⁶¹

Időközben megkezdték a tényleges béketárgyalások előkészítését is, amely a két ország vezető minisztere, Mazarin bíboros és de Haro herceg között zajlott le egy olyan helyen, ami a két Királyság határánál található, és amelynek jelképes jelentősége volt a két hatalom közötti diplomáciai kapcsolatokat tekintve.⁶² „Mindez megtörtént a Fácánok szigetén, amely a Bidassoa folyónál fekszik, Andaye-től félmérföldnyire Guyenne tartományban és Itutmtól fél mérföldnyire Guipuscoa tartományban, abban a házban, amelyet a jelenlegi tárgyalások számára építettek az említett szigeten.”⁶³

„Másnap Gramont herceg és marsall⁶⁴ útra kelt Bayonne-ba, a spanyol határhoz annak érdekében, hogy ott felgyorsítsa a bíboros úr és a legelőkelőbb spanyol miniszter, Don Luis de Haro találkozását. Őminenciája, Mazarin bíboros június 15-én (25-én) követte Gramont marsallt, a kísérete 30 nemesből állt. Utazásukhoz hat hintóra, hat poggyászkocsira, 33 számáröszvérrre és sok, kötőféken vezetett lóra volt szükségük. Időközben, július 14-én (24-én) a bíboros úr megérkezett a fent említett Bayonne-ba, ahol Gramont marsall fogadta. Őminenciája üdvözlésére az ágyúkat elsütötték és a polgárság képviselői dízsorfalat álltak. 16-án (26-án) továbbutaztak Saint-Jean-de-Luzba, ahol a béketárgyalásokat le akarták folytatni, amelyek később augusztus hó folyamán zajlottak egy kis szigeten, amit egy Franciaországot és Spanyolországot elválasztó határfolyó vesz körül. Ezalatt a királyi spanyol miniszter, Don Luis de Haro június 15-én (25-én) útnak indult Madridból az említett Saint-Jean-de-Luzba. A bíboros úr július 18-án (28-án) érkezett meg Saint-Jean-de-Luzba, ahová befutott de Lionne és Pimentelli is, utóbbi azzal a hírrel, hogy Don Luis de Haro San Sebastianból a legbuzgóbban igyekszik az említett helyszínre. Megérkezése után a spanyol miniszternek de Lionne és Pimentelli egy 50 000

⁶⁰ TE VIII. 1185. o.

⁶¹ TE VIII. 1185–1186. o.

⁶² A Bidassoa Francia- és Spanyolország közötti határfolyó. A két ország közötti dinasztikus házasságkötések során itt szokták fogadni a másik országból érkező menyasszonyt, mint ahogyan 1615-ben is történt, amikor Ausztriai Anna XIII. Lajos felesége lett, vagy 1621-ben, amikor XIII. Lajos húga, Bourbon Izabella hozámént IV. Fülöphez.

⁶³ TE VIII. 1222. o.

⁶⁴ III. Antoine Gramont herceg (1604–1678), Franciaország marsallja. *Petitfils* 2002.

korona értékű gyémántot ajánlott fel, aki ezt a béketárgyalások sikeres befejezéséig nem akarta elfogadni, ezért számára letétbe helyezték.”⁶⁵

Augusztus elején a tényleges béketárgyalások is megkezdődtek a két nagyhatalmú miniszter között. A *Theatrum Europaeum* ezúttal is részletes leírást közöl a spanyol és francia követség bevonulásáról, a béketárgyalás helyszínéről, a kíséret tagjairól, a béketárgyalásokon érvényesülő protokollról és ceremóniákról.

„Augusztus 3-án (13-án) megtörtént az első találkozás a két Királyság legmagasabb rangú és legelőkelőbb miniszterei között egy kis szigeten, amelyet Fácánok szigetének neveznek, és a Bidassoa-folyónál fekszik a Pireneusi-hegységben, ott, ahol korábban 1615-ben a két királynőt kicserélték. A két miniszter első találkozása pompás ceremóniával ment végbe. Ugyanezen a napon Don Antonio Pimentelli és M. de Lionne korán reggel megérkezett abba a terembe, ahol a konferenciát le akarták folytatni, hogy saját szemükkel is meggyőződjenek arról, vajon mindent a megállapodásoknak megfelelően készítettek-e elő. Déli 11 óra felé szép idő lett, noha korábban egész délelőtt esett, ezért Don Luis de Haro útnak indult Fontarabia városából. A hintójában ült még Navarra hercege, de la Ravilla gróf, de Mondejar márk, Linares gróf, Don Manuel Euriquez és de Bateville báró. Sok más hintó is követte őket, tele szépen kiöltözött spanyol nemesekkel. A d’Iron hágnál a minisztert egy század gyalogos üdvözölte, akik egy szakaszon el is kísérték. Déli 12 órakor megérkeztek a hídhöz, ahol a herceget kísérő gárdisták kettéváltak. Don Antonio de Velasco parancsnoksága alatt ötven muskétás vonult a hídra, ahol a hercegnek át kellett haladnia, a többi katona pedig a folyóban levő hajókon helyezkedett el. A gárdisták mindnyájan zöld kabátot viseltek, zöld és fehér paszománnyal díszítve. Mindenki látni szerette volna ezt a pompázatos bevonulást. Miután Don Luis de Haro, aki szürke teveszőrkabátot viselt, amely selyemmel volt bélelve, a híd végén kiszállt a hintójából, egész kíséretével elindult a szigeten levő szállására, ahol rendelkezésükre állt egy terem, egy előcsarnok és egy főszoba. Minden egyes helységben volt két asztal skarlát damasztal lefedve, a falakra pedig pompás kárpitokat akasztottak fel, amelyek rendkívül találó módon mutatták be de Haro, Guzmán és Zuniga nemzetségét. Innen egy folyosó vezetett a négyszögletű konferenciaszobába, amely egy vonallal volt kettéválasztva. A spanyol oldal nacarati finom selyemszövettel és ezüsttel volt átszőve, skarlát teveszőr baldachinnal, a földre pedig török szőnyeget fektettek. A bíboros úr hintájában ült még rajta kívül Villeroy marsall, Gramont marsall, de Clerembaut és Dures grófok. A hintó előtt vonult 150 muskétás és 120 lovas. Amikor mindnyájan a híd közelébe értek, csatarendbe sorakoztak. Hasonlóan tett a bíboros úr 14 apródja és a lakájok is. Öminenciája hintáját még 30 hintó követte, amelyekben csupa előkelő személy ült, köztük volt Lyon és Toulouse érseke, Poitiers, Bayonne és Frejus püspökei. A bíboros úr szép tűzszínű teveszőrkabátot, nadrágot, ujjas zekét és térdharisnyát viselt, öltözékét két oldalt ibolyaszínű borítás díszítette. Miután Mazarin bíboros úr kiszállt a hídnál, szállására vonult, amelyen ugyancsak volt egy terem, egy előszoba és egy főszoba. Az összes helység arany és selyem kárpitokkal volt bevonva. A bíborossal hatvan személy ment be a terembe, közülük hat a saját házából való volt. Ezt követően a két magas rangú miniszter kivonult szobájából és a konferenciaterembe ment, ahol megálltak az elválasztó vonalnál és ünnepélyesen átölelték egymást a legnagyobb tisztelettel, udvariassággal és kedvességgel. Az ülésrend a proto-

⁶⁵ TE VIII. 1186. o.

kollnak megfelelően hasonlóképpen jól megtervezett volt, Don Louis de Harót Pedro de Assona ültette le, Mazarin bíborost pedig de Gotz parancsnok. Ezután a két miniszteren kívül – mindenki más kivonult a konferenciateremből –, akik öt és fél órán át tárgyaltak egymással négy szemközt. Ennek letelte után kinyitották az ajtókat, de Haro magához hívatta legelőkelőbb lovagjait, majd Mazarin is hasonlóan tett az övéivel. A béketárgyalás helyszínéről elsőként a bíboros úr távozott, nemeseivel hintójába szállt és visszatért Saint-Jean-de-Luzba. Nemsokára követte őt de Haro herceg is, aki visszautazott Fontarabiába. Amíg a két miniszter több órán át tárgyalt, az urak és lovagok összegyűltek szállásaikon, nagy udvariassággal és örömmel beszélgettek egymással, az időt pedig ivázzal mulatták. A gárdisták ezalatt a híd bejáratán tartották a szemüket, továbbá felügyelték a konferenciatermet és az egész szízetet is, hogy senki illetéktelen ne léphessen be a konferenciaterembe. Az első megbeszélés tehát a két Korona minisztere között a lehető legnagyobb rendben zajlott le.⁶⁶

A forrás beszámol a béketárgyalások lefolyásáról, a felek követeléseiről, a megbeszéléseken alkalmazott különféle praktikákról és a jövődöbeli II. Károly angol király (1660–1685) megjelenéséről a béketárgyalások helyszínén.

„Augusztus 6-án (16-án) és 9-én (19-én) a két miniszter újra találkozott. A negyedik tárgyalási napon augusztus 12-én (22-én) valamivel keményebb szavak hangzottak el, úgyhogy úgy tűnt, hogy az addig elért eredményeket veszély fenyegeti. A vita Condé herceg ügyében robbant ki. A spanyolok a herceg teljes jogaiba való visszahelyezését követelték, és ebből jótányit sem akartak engedni. A franciák ezzel szemben Portugália ügyét hozták szóba. Tehát mihamarabb a spanyolok elkezdtek Condé hercegről beszélni, a franciák azon nyomban Portugáliára terelték a szót. Hasonló jellegű tárgyalások még többször előfordultak. Ezután Őfelsége, a francia király egy futárt küldött Őminenciájához, a bíboroshoz azzal a feladattal, hogy a bíboros a 13. tárgyalási napon zárja le Haróval a házasságról szóló megbeszéléseket és kösse meg a békét. Nemsokára tekintélyes kísérettel útnak indították Gramont marsallt egy levéllel Madridba a Katolikus Királyhoz. Ezalatt a két magas rangú miniszter többször találkozott, melyek során Don Luis de Haro a bíboros úrnak 12 szép lovat és hat hintó elé való lovat ajándékozott, továbbá a bíboros istálló mestere kapott egy ezer korona értékű gyémántot és egy szép kardot. A bíboros a hercegnek néhány nagy értékű ékszer és gyémántokkal gazdagon díszített órákat, kardokat és egyéb gyönyörű dolgokat ajándékozott. Nem sokkal ezután a bíboros úr gyengélkedett, úgyhogy el kellett hagynia a béketárgyalások helyszínét néhány hétre. Ámde eközben a két magas rangú miniszter tárgyalásai felkeltették a szövetségesek érdeklődését, és a tárgyalásokon papírra vetették, hogy Őfelségét, II. Károlyt, Anglia, Írország és Skócia királyát meghívják a béketárgyalásokra. Ezután különböző megbeszéléseket folytatott az angol király Haro herceggel. A tárgyalások témája az volt, hogy a Katolikus Király milyen segítséget tud nyújtani Őfelségének, hogy visszatérhessen Királyságába és ott minden jogát visszakapja. Ezután azon fáradoztak, hogy a béketárgyalások menetét felgyorsítsák, majd szerencsésen lezárják egy házassággal a francia király és a spanyol infánsnő között. Ezután az angol király Párizson és Brüsszelen keresztül elutazott Calais-ba.”⁶⁷

⁶⁶ TE VIII. 1186–1187. o.

⁶⁷ TE VIII. 1187–1188. o.

A szerző nagyon részletes leírást közöl Gramont herceg madridi utazásáról, a királyi udvarba történő bevonulásáról, ottani tárgyalásairól. A marsall feladata az volt, hogy végleg elrendezze a „spanyol házasság” ügyét, amit sikeresen meg is oldott.

„Időközben október 6-án (16-án) reggel hét órakor megérkezett Maudetzbe a királyi spanyol udvarba kiküldött francia marsall, Gramont herceg, amely kis falu Madridtól negyedmérföldnyi távolságra feküdt. Itt a marsall átöltözött és előkészített minden szükséges dolgot az ünnepélyes madridi bevonulásához. A Prado kapun keresztül vonult be a spanyol fővárosba, majd audiencián vett részt a királynál, a királynénál és az infánsnőnél, a spanyol grandok pedig látogatást tettek Gramont marsallnál. A herceget elutazásakor a király és a királyné értékes ékszerekkel ajándékozta meg. Gramont marsall küldetése a francia király és a spanyol infánsnő házasságának előkészítése volt, amely küldetését sikerrel végrehajtotta.”⁶⁸

Gramont sikeres küldetése után mindkét fél a békemű mielőbbi aláírására törekedett, ami 1659. november 7-én meg is történt. A *Theatrum Europaeum* ennek alkalmából beszámol egy úgynevezett „csodás elemről”, amely a babonákra és természetfeletti jelenségekre fogékony kortársak szemében akkoriban nagyon is hihetőnek tűnt.

„Ezután felgyorsultak az események, úgyhogy október 28-án (november 7-én) az egész békeművet és a házassági szerződést a francia király és a spanyol infánsnő között a két magas rangú államminiszter, Don Luis de Haro herceg és Mazarin bíboros a két kíséret legelőkelőbb lovagjainak jelenlétében aláírt. Pimentelli úr a francia királytól egy 20 000 korona értékű kalapzsinórt és egy pár 10 000 koronát érő karkötőt kapott. A következő napon *Te Deum* laudamust énekeltek és örömtüzeket gyújtottak. A falakon felállított ágyúkat mind Fontarabiában, mind pedig Saint-Jean-de-Luzban elsütötték. A helyi lakosok úgy tartották, hogy azon a napon, amikor a tengeren elfognak egy bálnát, a békét is megkötik. A békekötés előtti negyedik napon Bayonne partjainál egy bálnát láttak meg a halászok, üldözőbe vették és éppen a békekötés előtti napon fogták el. Sokan a helyszínre utaztak, hogy megnézzék az elfogott és megölt bálnát, köztük volt maga a bíboros úr is, aki mindenkinek, akivel a visszafelé való úton találkozott, a következőt mondta: „A bálnát elfogták, a békét megköttették”. A béke megkötése után mindkét magas rangú miniszter hazatért, Don Luis de Haro Madridba, Mazarin bíboros pedig Toulouse-ba, mivel a francia király akkoriban ott tartózkodott. Őminenciáját Toulouse-ban november 12-én (22-én) nagy örömmel és üdvölvésekkel fogadták. A francia király november 14-én (24-én) Toulouse-ban haladéktalanul ratifikálta és aláírta a békeszerződést, és M. Heron személyében egy futárral elküldte Párizsba, a Kancelláriába, hogy ott a kancellár lepecsételje.”⁶⁹

A pireneusi béke alkalmából nemcsak Párizsban rendeztek örömmünkségeket, hanem Bécsben is.

„Január 23-án (február 2-án), a Gyertyaszenteles ünnepnapján, amikor Ófelsége Aireben a Szent Patrum Societatis Jesu templomban Istentiszteleten vett részt, M. Tronson⁷⁰ átnyújtotta neki a Spanyolországból régóta várt béke- és házassági ratifikációt. Ezután Ófelségén és az egész udvartartáson különösen nagy öröm látszott. Másnap Aire főtemplomában, a Saint Salvatoris templomban hálaadást és Istentiszteletet tartottak, és *Te Deum*

⁶⁸ TE VIII. 1188–1191. o.

⁶⁹ TE VIII. 1191–1192. o.

⁷⁰ Louis Tronson (1622–1700), a Saint-Sulpice-templom előljárója. *Petitfils* 1986.

laudamust énekeltek. Január 24-én a király megparancsolta Rhodes úrnak,⁷¹ Sainctot úr ceremóniamesternek és a kancellárnak,⁷² hogy menjenek vissza Párizsba, hogy bejelentésük a megkötött béke és a spanyol ratifikáció hírét. Megparancsolta továbbá Ófelsége, hogy ennek öröme a Miasszonyunk templomában (Notre Dame) Te Deum laudamust kell énekelni, és minden francia parlamentnek és kamarának is el kell rendelnie országszerte a béke megünneplését, amit nagy pompával és ragyogó külsőségek között végre is hajtottak.⁷³

„Egy ideiglenes királyi francia követ érkezett Bécsbe, és a királyi spanyol nagykövetnél szállt meg, aki a legpompásabban berendezett öt szobáját bocsátotta rendelkezésére. A francia megbízott informálta a császárt a Spanyolország és Franciaország között megkötött békéről. Ezt követően 1660. március 25-én (április 4-én) a Stephansdombon a békekötés öröme a római császár és mindkét főherceg, továbbá a Bécsben székelő nagykövetek és követek jelenlétében Te Deum laudamust énekeltek, mindenütt dobok és trombiták hangjai hallatszottak csodálatos zene kíséretében, a katonák pedig több üdvlövést adtak le. A királyi spanyol nagykövet este pompás vacsorát adott, az ablakokban pedig városszerte égtek az oda kitett lámpások.”⁷⁴

A pireneusi béke bevezető szövege az ilyenkor szokásos formulákat tartalmazza. Ezekben a formulákban felsorolják a békét kötő hatalmak uralkodóinak címeit, országait, tartományait és kifejezésre juttatják, hogy mennyire vágytak már az egész kereszténység üdvét szolgáló békére, hogy véget vessenek a keresztény vér értelmetlen elfolyásának, annyi virágzó tartomány hiábavaló pusztulásának, országaikat pedig ezentúl örök és testvéri kötelék és barátság fogja összefűzni. Gyakran már pár év elteltével újabb véres háború lángolt fel a békét aláíró felek között.

„Lajos, Isten kegyelméből Franciaország és Navarra királya, mindazoknak, kik jelen levünket olvassák, szerencse és egészség. Mi és nagyon szeretett és tisztelt fivérünk és nagybátyánk, IV. Fülöp, Isten kegyelméből a Katolikus Király Spanyolországban, teljhatalommal ruháztuk fel a két Királyság közötti béketárgyalások lefolytatására a mi nagyon szeretett és tisztelt rokonunkat, Mazarin bíborost és Don Luis Mendez de Haro de Guzmánt, akik a békét november 7-én a Pireneusi-hegyekben, a Fácánok szigetén, a Bidassoa folyó partjánál, mely a két Királyság közti határfolyó, megkötötték és aláírták a következő tartalommal. Hírül adjuk mindenkinek a jelenben és a jövőben, hogy miután sok évvel ezelőtt egy hosszú és véres háború, amely mindkét népnek sok fáradtságot, szomorúságot és szenvedést okozott és a két Királyság számtalan virágzó tartományára hozott vesződséget, inséget és pusztulást, ekkor azonban a magasságos Isten rátette a két uralkodó, a Legkeresztényibb Király Franciaországban és a Katolikus Király Spanyolországban, szívére a kezét és számukra a béke értékes kegyét megmutatta, az Ő végtelen irgalmasságán és könyörületességén keresztül megtette azt a jóságot, hogy a két királyt éppen a megfelelő időben sugalmazza, és őket ily módon rávezesse arra, hogy hűséges alattvalóik és az egész keresztény világ érdekében véget vessenek ennek a hosszú és nagy inségnek és elfelejtsék és kioltásuk békétlenségük okait és magvait. Ezért

⁷¹ Charles Pot, Rhodes márk (meghalt 1707-ben), nagy ceremóniamester. *Petitfils* 1986.

⁷² Pierre Séguier (1588–1672), Franciaország kancellárja. Uo.

⁷³ TE VIII. 1236–1237. o.

⁷⁴ TE VIII. 1228. o.

Isten és a mi szent katolikus hitünk dicsőségére egy őszinte, jó, tökéletes, teljes és tartós békét és testvériséget kötöttünk, amely béke révén minden elszenvedett kár és baj a feledés homályába merül. Ennek az üdvös békének a megkötésére felhatalmaztuk Giulio Mazarin urat, a Szent Római Egyház bíborosát, Mayenne hercegét, a Legkeresztényebb Király legmagasabb rangú tanácsosát és Don Luis Mendez de Haro de Guzmánt, Gorpír őrgrófját, Olivarez hercegét és grófját, a királyi palota felügyelőjét, Sevilla város fegyvertárának felügyelőjét, az Indiák kancellárját, Katolikus Ófelsége államtanácsosát, az Alcantara rend főparancsnokát, Katolikus Ófelsége kamarását és főistállómasterét, első és legelőkelőbb miniszterét, akik a két király szent gondolatait, érdekeit és szívük belső titkait a legjobban ismerik, és akik kísérelőkkel együtt összegyűltek a két Királyság határánál, a Pireneusi-hegységben és a viszályokat a legügyesebben elsimították. Miután a békeszerződés tartalmát mindkét féllel megismertették, azt teljhatalmuknál fogva megerősítették, aláírták, és a következő törvénycikkeket adták ki.⁷⁵

A pireneusi béke 124 pontból áll.⁷⁶ A békepontok öt nagy területre terjednek ki: általános rendelkezések; a Spanyolország és Franciaország közötti területi változások; Condé hercegre vonatkozó pontok; IV. Károly lotaringiai hercegre (1604–1675) vonatkozó pontok; házassági szerződési megállapodás XIV. Lajos és IV. Fülöp legidősebb leánya, Mária Terézia infánsnő között.

A pireneusi béke általános rendelkezései

A pireneusi béke a kor békekötéseéhez hasonlóan leszögezi, hogy ez egy örökké tartó béke (1. pont), a két fél közötti fegyverszünetnek a teljes békekötésig kell tartania (2. pont), egyik fél sem háborúzhat a másik szövetségese ellen, bármilyen vitás kérdést egymás között kell elrendezni (3. pont), általános amnesztiát kell bevezetni (4. pont), a kereskedelem zavartalan lebonyolítását megfelelő vámszabályokkal kell biztosítani (5–6. pont).⁷⁷

Több cikkely foglalkozik a csempészet tilalmával, sőt a 12–13. pont pontosan meghatározza a csempészarúk fogalmát: „Ide tartoznak az ágyúk, mozsárágyúk, muskéták, petárdák, bombák, gránátok, lőpor, selyem, zsinegek, salétrom, puszkagolyók, pikák, kardok, rohamsisakok, lovak, nyergek, pisztolytartók, kardderékszíjak és más olyan felszerelések és tárgyak, amelyek hadi célokra alkalmasak. Nem tartoznak a csempészarúk körébe a gyümölcsök, gabonák, zöldségfélék, olaj, bor, só, általában véve mindazok, amely cikkek a táplálkozáshoz és az életfenntartáshoz nélkülözhetetlenek.”⁷⁸

A békekötés során a felek arra törekedtek, hogy lehetőleg minden olyan kérdést orvosoljanak, amelyek esetleges vitára adhatnának okot. Így kimondták, hogy a háború kitörése előtt elvett javakat vissza kell szolgáltatni korábbi tulajdonosaiknak, az emiatt kelet-

⁷⁵ TE VIII. 1192–1193. o.

⁷⁶ A szokatlanul nagyszámú békepont nem mindig épül fel logikusan, tartalom szerint csoportosítva, nagyon gyakran előfordulnak benne ismétlődések, utólagosnak tűnő betoldások, feleslegesnek tetsző, udvariassági körmondatok (noha ez szinte kötelező eleme volt a XVII. századi békekötéseknek). Az olvasónak az az érzése támad, hogy a két magas rangú miniszter szinte *ad hoc* alapon vetette papírra a számukra fontosnak tűnő szempontokat, ami éppen pillanatnyilag eszükbe jutott, és utólag sem fáradoztak különösebben azon, hogy ezt rendszerezzék. Jellemző, hogy a béke magvát alkotó házasságkötésről szóló cikkely csak a 33. pontban szerepel, beékelve egy kárpótlásról, ill. területi változásokról szóló pont közé.

⁷⁷ TE VIII. 1193–1194. o.

⁷⁸ TE VIII. 1195. o.

kezett adósságokat meg kell téríteni (22. pont), az esetleges pereket a vádlott lakhelyén kell lefolytatni (23. pont), az alattvalók joga tetszés szerinti ügyvédet választani (25. pont), mindenféle megtorlást meg kell szüntetni (27. pont), az egyházi és világi személyeknek vissza kell kapniuk azon hivatalaikat, amelyeket a háború kitörése előtt betöltöttek (28. pont), a háború alatt végrehajtott elkobzásokat és a keletkezett adósságokat vissza kell vonni, az ellenség által elvett javakat vissza kell szolgáltatni (29–30. pont), továbbá mindazokat a javadalmakat, amelyeket a felek a háború során szereztek, a tulajdonosok életük végéig háborítatlanul élvezhetik (32. pont).⁷⁹

A békemű rendelkezik a hadifoglyok váltságdíj nélküli szabadon bocsátásáról (107., 111. pont), a határok kijelöléséről (110., 118. pont), a francia csapatok itáliai kivonulásának rendjéről (114. pont), a béke kötelező érvényű beiktatásáról a két Királyság parlamentjében és kamaráiban (124. pont), továbbá leszögezi, hogy jelen békekötésnek az 1598-as vervins-i béke képezi az alapját (108. pont).⁸⁰

A Spanyolország és Franciaország közötti területi változások

Franciaország Artois Grófságban megkapta Arrast, Hesdint, Bepaume-t, Bethune-t, Lilliers-t, Lens-t, Saint-Pault, Teroane-t, míg Spanyolországé lett Aire és Saint-Omer (35. pont).⁸¹ Franciaországot Flandriában megillette Gravelines, a Fülöp-sáncok, l'Escluse és Haunuin, Bourbourg, Saint Venan (36. pont).⁸² Franciaország tulajdonába jutott Hennegauban Landrecies, Quesnoy, Avesnes, Mariembourg, Philippeville, Damvilliers, Ivoy, Chavancy, Marville és Lützenburg, míg Spanyolország megszerezte Basse-t és Saint-Vinorberget Spanyol-Németalföldön (37–41. pont).⁸³

A 45. cikkely a spanyol-németalföldi változásokat még egyszer összefoglalóan megerősíti: „A nagyméltóságú Legkeresztényebb Király Németalföldön a Katolikus Királynak visszaadja a következő városokat: Ypern, Oudenaarde, Dixmuyde, Furnes de la Finelle és de la Quoenoque megerősített helyeivel együtt, a Lisse folyónál fekvő Merville, Menen és Comines hozzájuk tartozó javaikkal egyetemben. A Legkeresztényebb Király továbbá átadja a Katolikus Királynak Saint-Vinorberget és Basse-t. Ennek fejében a Katolikus Király átengedi a Legkeresztényebb Királynak Mariembourgot és Philippeville-t, mint ahogyan az már a jelen békemű 39. pontjában is említésre került (45. pont).⁷⁸⁴

Roussillon, Conflans és Cerdana (a 48. pontban található helyek kivételével) a Francia Koronához került, Charolles a Spanyol Korona tulajdona maradt (43–44. pont).⁸⁵ Itáliában XIV. Lajos visszaadta IV. Fülöpnek a Pó-folyónál fekvő Valence-t és Mortarát (46. pont), Franche-Comtéban pedig Saint-Amour, Bleterans-t és Joux-t (47. pont).⁸⁶ Katalóniában a francia király a következő helyektől lépett vissza a spanyol uralkodó javára: Roses városa és tengeri kikötője, a Szentháromság-sánc, Cap de Queurs, La Seau, d'Vrgel, Toxen, a de

⁷⁹ TE VIII. 1196–1198. o.

⁸⁰ TE VIII. 1218–1221. o.

⁸¹ TE VIII. 1199. o.

⁸² Uo.

⁸³ TE VIII. 1199–1201. o.

⁸⁴ TE VIII. 1203. o.

⁸⁵ TE VIII. 1201–1203. o.

⁸⁶ TE VIII. 1203. o..

la Bastide kastély, Baga, Ripol, Cerdana Grófság, ahol Belver, Puycerda és Carol is található, továbbá a Cerdana erődítmény (48. pont), a Katolikus Király pedig visszaadta a Legkeresztényebb Királynak Rocroi-t, Le Chastelet-t, és Linchampot (49. pont).⁸⁷

A legfontosabb területi változásokat összefoglalva Franciaország délen megkapta Roussillont, Spanyol-Németalföldtől északra majdnem egész Artois-t (Aire és Saint-Omer kivételével), Flandriában Gravelines-t és Bourbourgot, Hennegauban Landrecies-t, Avesnes-t, Philippeville-t és Mariembourgot, Luxemburgban pedig Thionville-t, Montmédyt és Damvilliers-t, Spanyolország pedig rövid időre újra biztosította magának Charolles Grófságát.⁸⁸

Spanyolország a madridi Habsburg-ág vezetése alatt a XVII. század első felében Európa vezető nagyhatalma volt. Számos fronton képes volt egyszerre helytállni a világ különböző tájain, szárazföldön és tengeren egyaránt: a Nyugat-és Kelet-Indiáktól kezdve a Mediterráneumon és Németalföldön át a Habsburg Monarchia egyéb területeiig. Még 1639-ben is ki tudott kiállítani az 1588-as Armadához hasonló méretű és erejű hadiflottát. A „mindenütt jelen levő spanyol katona” nyomában Európa szerte terjedt a spanyol nyelv, irodalom, öltözködés és udvari kultúra, és a spanyolelleses propaganda és annak magja, a „fekete legenda” tovább élésével az ezzel járó negatív sztereotípiák.⁸⁹ A spanyol politikai elit a Hispán Monarchiát az ókori világbirodalmak örökösének tekintette. Spanyolország 1580 és 1640 között Portugáliát is magában foglalta. A harmincéves háború kirobbanásában és eszkalálódásában Spanyolorzágnak kulcsszerepe volt. A spanyolok a „bécsi testvérág” oldalán avatkoztak be a harmincéves háborúba atlanti-óceáni, északnyugat-európai és mindenekelőtt németalföldi elkötelezettségük érdekében. Ekkor feltámadni látszott az V. Károly féle monarchia universalis eszméje. Fő céljuk volt a Holland Egyesült Tartományok legyőzése, Bécs támogatása és a katolikus ügy védelme. A spanyolok a harmincéves háború kezdetétől tetemes segélyeket folyósítottak és katonai segítséget nyújtottak II. Ferdinánd és III. Ferdinánd német-római császároknak, segítették őket német-római királlyá választásukban. Cserébe azt kérték, hogy ne ismerjék el Hollandiát, és szakítsanak Franciaországgal. 1635-ben a spanyolok végleg lemondtak Hollandia visszafoglalásáról, 1640-ben pedig kitört a katalán és a portugál lázadás.⁹⁰

Hegemonisztikus helyzetét Európában Spanyolország a XVII. század első harmadáig meg tudta őrizni, még ha a gazdasági hanyatlás tünetei már érzékelhetőek voltak is. Gazdaságilag Spanyolország területeket veszített a felemelkedő nyugat-európai államokkal – mindenekelőtt Angliával és a Németalföldi Egyesült Köztársasággal (Hollandiával) – szemben. Tarthatatlanná vált egy olyan gazdaság, amely szinte kizárólagosan nyersanyag exportra épül (gyapjú), szinte teljesen elhanyagolva az ipari termelés lehetőségét. Nyilvánvalóvá vált továbbá, hogy hosszú távon mennyire hátrányos az a tény, hogy az amerikai nemesfémek, melyekhez csak a spanyol uralkodók férhettek hozzá, Spanyolországba kerültek, hogy egy túlságosan messzire terjeszkedő európai politikát

⁸⁷ TE VIII. 1203. o.

⁸⁸ Münch 1984. 156. o.

⁸⁹ A „leyenda negra” eredetei a II. Fülöp (1556–1598) korabeli eposzokig nyúlnak vissza, és Európa vezető protestáns hatalmai nézőpontjából keletkezett egy visszamaradott, megújulni képtelen ország képe. Kohler 1995. 146–147. o.

⁹⁰ Monostori 2008.

finanszírozzanak. Mindehhez társult a hadiipar előnyben részesítése, amely együtt járt a lakosság nagy részének tömeges elszegényedésével.⁹¹

A III. Fülöp spanyol király által előadott spanyol örökösödési igényeket az Oñate-szerződésben (1617) fogalmazták meg. I. Mátyás császár (1612–1619) kötelezettséget vállalt, hogy Spanyolországot Elzászban és Itáliában Finale és Piombino hűbéri beiktatásával kártalanítja. III. Fülöp vezető tanácsosai (Lerma herceg, Baltasar de Zúñiga, Infántado herceg és Oñate gróf) a spanyol jelenlétet Európa közepén elengedhetetlennek tartották. Oñate 1618-ban az Államtanácsban (Consejo de Estado) a következőképpen vélekedett: „Bizonyos, hogy Flandria és Itália, tehát az a két oszlop, amelyen a Spanyol Monarchia nyugszik, el fog veszni, ha Németország is elveszik”. A XVII. század első felében az Osztrák-házon (Casa de Austria) belüli vezető szerep visszavándorolt az osztrák-ághoz.⁹²

Condé hercegre vonatkozó pontok

A pireneusi béke jelentős részét teszik ki a Condé herceg helyzetét szabályozó cikkek (79–88. pont), aki látszólagos megbánást tanúsítva vissza akart térni XIV. Lajos szolgálatába.

„M. le Prince de Condé a legalázatosabban tudatta legfőbb urával, a Legkeresztényebb Királlyal, hogy milyen nagy az ő szívfájdalma, amiért néhány éve ilyen magatartást tanúsít Őfelségével szemben, és most az a leghőbb vágya, hogy Őfelsége dicsőséges kegyeibe visszakérüljön. Azt is kívánja, hogy Őfelsége szeresse, és ennek érdekében mindent Őfelsége lábai elé helyez. Továbbá készen áll arra, hogy minden katonájától elköszönjön és szabadon eressze őket, és Őfelsége rendelkezésére bocsássa a következő helyeket: Rocroi, Chastelet, Linchamp, amelyek közül az első két helyet a Katolikus Király adta át neki. Arra is kész, hogy Őfelségének mindezt írásba adja arra való biztosítékkal, hogy lemond minden szövetségről, ligáról, egyéb társaságról, amelyekben korábban a Katolikus Király kedvéért vett részt, és hogy a jövőben nem fog elfogadni megrendeléseket, szolgálati pénzeket semmilyen idegen hatalom képviselőitől. A jövőben egészen alá akarja magát rendelni Őfelsége tetszésének és rendelkezésének mindenféle követelés és haszonlesés nélkül. Őfelségét az említett herceg behódolása annyira megindította, hogy beleegyezett abba, hogy ügyét a békeltárgyalások során megtárgyalják (79. pont).”⁹³ Condé hercegnek a jelen békeszerződés aláírásától számított nyolc héten belül le kell tenni fegyvereit, és katonáitól el kell búcsúznia, mind a lovasoktól, mind a gyalogosoktól, franciáktól és idegen származásúaktól egyaránt, akikből hadserege összeállt, és amely jelenleg Németalföldön tartózkodik, kivéve Rocroi, Chastelet és Linchamp helyőrségének katonáit, akiknek a legénységét majd Őfelsége bocsátja el, miután az említett helyeket visszakapta. A hercegnek valóságosan is el kell köszönnie katonáitól, mindenfajta átvétel, kölcsönvétel vagy átadás nélkül, teljesen őszintén, anélkül, hogy a katonaságát bármiféle idegen fejedelemnek átjászaná, legyenek azok bár a Francia Korona szövetségesei, barátai vagy éppen ellenségei (80. pont).⁹⁴ Condé hercegnek, miután egy személyt menesztett

⁹¹ Kohler 1995.

⁹² Uo.

⁹³ TE VIII. 1210–1211. o.

⁹⁴ TE VIII. 1211. o.

Őfelségéhez, aki a nevében a fentieket megerősítette, írásbeli nyilatkozatot kell adnia és aláírnia, amelyben kijelenti, hogy aláveti magát mindannak, amelyben a két király személyével kapcsolatban megállapodott. Ki kell nyilvánítania, hogy lemond minden szövetségről, ligáról, társaságról, amelyeket a Katolikus Király érdekében hozott létre, vagy abban részt vett, továbbá le kell mondania mindenfajta szövetségről más királyokkal vagy fejedelmekkel, legyenek akár Franciaországon kívül vagy Franciaországon belül, és a jövőben soha nem tarthat fenn kapcsolatot az említett királyokkal vagy fejedelmekkel, csak Őfelségével, a Legkeresztényebb Királlyal. Ha ezt mégis megtenne, akkor abban a bűntetésben részesül, hogy kikerül a jogaiba való visszahelyezés folyamatából, amelybe a jelen békeszerződés során került, és újra abba a jogi helyzetbe kerül vissza, amelyben az 1659-es esztendő március hónapjának az elején volt (81. pont).⁹⁵ Condé hercegnek át kell engednie Rocroi-t, Le Chastelle-t és Linchampot a Legkeresztényebb Királynak azon a napon, amelyet a jelenlegi béketárgyalások egy másik artikulusában megneveznek (82. pont).⁹⁶ A két Királyság közötti béke érdekében a Legkeresztényebb Király az ő királyi megbocsátásával Condé herceget tiszta és jó szívvvel visszafogadja királyi kegyébe, neki mindent megbocsát, és elfelejti mindazt, amit az illető herceg ellene elkövetett, és újra visszafogadja szolgálatába a Királyságon belül és kívül, hogy ő újra visszatérhessen Franciaországba, oda, ahol a királyi udvar székel. Őfelsége Condé herceget minden javának szabad birtokába, haszonélvezetébe, a vér szerinti hercegek dicsőségébe, méltóságába és privilégiumaiba visszahelyezi, és megerősíti (83. pont).⁹⁷ Condé herceg ezen kívül megkapja Clermont-t, Stenayt, Dunt és Jametzet, viszont át kell adnia Bellegarde-ot és Montrondot. A herceg ellen hozott minden ítéletet, polgárjogit és büntetőjogit egyaránt, semmisnek kell tekinteni, beleértve a Párizsi Parlament által 1654. március 17-én hozott halálos ítéletet is (86. pont).⁹⁸

XIV. Lajos amnesztiája a herceg híveire is kiterjedt (87. pont):⁹⁹ „Miután Condé herceg Mazarin bíborossal ahogy sem tudott megbékélni, és ezért rengeteg kellemetlenséget kellett elszenvednie, amely odáig fajult, hogy börtönbe is került, ezért saját akaratából a Francia Királyságot elhagyván Németalföldre távozott és spanyol oldalra állt. Ekkoriban sok dicsőséges szolgálatot tett a Katolikus Királynak, többször segítette figyelemreméltó győzelemhez a spanyol fegyvereket, egészen addig, amíg Brüsszelben hírt nem kapott arról, hogy kibékülését Franciaországgal a pireneusi békeszerződésbe tökéletesen belefoglalták. A 83. cikkelybe foglaltak következtében teljes megbocsátásban részesült, ezért Aire-be utazott, ahol a királyi udvar akkoriban tartózkodott.¹⁰⁰ Aire-től hatmérföldnyire elé ment Conti herceg, és miután barátságosan üdvözölték egymást, együtt költöttek el

⁹⁵ TE VIII. 1211. o.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ TE VIII. 1212. o.

⁹⁹ TE VIII. 1213. o.

¹⁰⁰ 1660 januárjában Marseille-ben a nemesség vezetésével lázongások kezdődtek a királyi hatalom ellen. Az ottani nemesség túlságosan nagy hatalomra akart szert tenni, ellenszegültek a királyi rendeleteknek, a királytól érkezett parancsokat szétépték és az utcára hajították. Ennek lecsendesítésére XIV. Lajos Toulouse-ból Aire-be utazott, és kiadta a parancsot Mercoeur hercegnek, hogy fojtsa el a marseille-i zavargásokat. A herceg 1660. január 10-én (20-án) a király és a bíboros ötszáz lovas muskétásával, továbbá több más lovaggal, a francia 14., a svájci gárda 8. századával és 14 ágyúval bevonult Marseille-be, ahol véget vetett az erőszakos cselekményeknek. TE VIII. 1236–1237. o.

a vacsorájukat, majd 1660. január 17-én (27-én) együtt felkerekedtek Aire-be. A bíboros rendelkezésükre bocsátotta hintóját, amelyben helyet foglalt Longueville herceg, Anville herceg és Gramont herceg is. Mazarin bíboros egy mérföldnyire Párizstól fogadta őket, Condé herceg is kiszállt a hintóból Őeminenciája üdvözlésére. Ezután három vagy négy szakasz katona kíséretében vonultak tovább egészen a király szállásáig, ahol először a bíboros szobájába mentek, majd mintegy fél óra elteltével Őeminenciája bement a királyhoz, mialatt Condé herceg Longueville és Gramont herceggel a bíboros szobájában várokozott. Condé herceget nem sokkal ezután M. de Créqui bejelentette Őfelségénél, ami nagy örömet okozott a hercegnek. Ezután Condé herceget bevezették az anyakirálynő lakosztályába, ahol a király is tartózkodott. Longueville herceg a többi úrral egyetemben hátra maradt, így a király és Condé találkozáján a két érintett félen kívül csak Ausztriai Anna, Anjou herceg, Mazarin bíboros, a testőrség két kapitánya, egy kamarás és két, a királyné házából való udvarhölgy vett részt. A terembe belépve Condé herceg kalapját levéve többször mélyen meghajolt, majd a király előtt térdre vetette magát, és így kért bocsánatot mindazért, amit Őfelsége ellen elkövetett. A király hamarosan felállt, magához vonta a herceget, és biztosította arról, hogy minden a feledés homályába merült, amit Condé herceg valaha is tett ellene. Ezután kalapjaikat feltéve jó hosszan beszélgettek egymással. Miután ez befejeződött, Condé herceg elvonult szállására, ahol Mazarin bíboros úr Őeminenciája pompásan megvendégelte, és a herceget a bíboros szolgálói szolgálták ki. Condé herceg egy éjszakát töltött Aire-ben, ezalatt Mazarin egész személyzetét a rendelkezésére bocsátotta. Január 24-én a Párizsi Parlament igazolta az amnesztiát és a herceget minden hivatalába visszahelyezte, kivéve a „Királyi Ház Nagymesterének” címét, amelyet a herceg fia, Enghien herceg kapott meg. Condé herceg minden híve is teljes körű amnesztiában részesült.”¹⁰¹

Az úgynevezett „Condé herceg Fronde-ja” 1651-től 1653-ig tartott, és szerves részét képezte a francia polgárháborúnak. A herceg királya ellen fordulásának oka személyes becsvágyán túlmenően alapvetően a Mazarin iránti gyűlölete volt, amelyről a *Theatrum Europaeum* is beszámol: „Condé herceg nem vett részt a király nagykorúságának megünneplésében. Ezt azzal indokolta, hogy ellenségei miatt el kellett menekülnie Párizsból. Kijelentette, hogy a király leghűségesebb szolgálója marad, és akarata nélkül semmit nem fog tenni. Az udvar növekvő nyugtalansággal figyelte a herceg lépéseit, akihez egyre több nemes csatlakozott. A Condé körül csoportosuló nemesek fő panasza még mindig az volt, hogy a királyt a háttérből Mazarin irányítja, amihez az özvegy királynő megint csak asszisztál. Condé herceghez szeptember hó folyamán egyre több nemes csatlakozott az ország különböző részeiből, akik ősi kiváltságaikat akarták visszakapni, ahogyan az már őseiket is megillette. A herceg rátette a kezét a különböző vámokra és bevételekre. Újra az orléans-i herceget kérte fel a királynő, hogy tárgyaljon a Condé vezette lázadókcal. Condé herceg hadereje ekkor már 10 000 gyalogosból és 5000 lovasból állt, továbbá spanyol haderők is segítettek. A király Harcourt grófot küldte a herceg ellen. Condé meghódította Xaintest és Libourne-t, majd diadalmasan bevonult Bordeaux-ba, ahol elengedte a városnak az adó harmadát.”¹⁰²

¹⁰¹ TE VIII. 1237. o.

¹⁰² TE VII. 50–52.

Az anyakirálynő és itáliai tanácsadója helyett Condé herceg akarta irányítani az országot és hatást gyakorolni az ifjú királyra. Alapvetően Bordeaux-ra és Guyenne-re támaszkodott, továbbá tárgyalásban állt IV. Fülöp spanyol királlyal, Cromwellel és a lotaringiai herceggel is. XIV. Lajos anyja társaságában elhagyta Párizst, és 13 hónapon keresztül fővárosától távol nagyon kemény hadjáratokra kényszerült.¹⁰³

Condé a Fronde idején személyesen is összecsapott a kor másik jelentős hadvezérével, Turennel. A Párizs közeli Étampes-nál zajlott a polgárháború egyik legnagyobb csatája a két kiváló hadvezér, Condé és Turenne között, mely az utóbbi győzelmével végződött.

„1652. április 24-én (a régi naptár szerint) vagy május 4-én (az új naptár szerint) a királyi és hercegi csapatok a Párizs közeli Étampes-nál összecsaptak. A királyi csapatokat Turenne és Hocquincourt¹⁰⁴ marsallok vezették. A hercegi csapatokat maga Condé irányította, akinek hét ezred spanyol gyalogos is segített. Az összecsapás három órán át tartott, és a királyi hadsereg fölényes győzelmével ért véget. A csataterén 6-700 halott maradt, és több mint kétezeren fogságba estek. A győzelem jutalmául Turenne egy 100 000 font értékű gyémántot kapott.”¹⁰⁵

Miután Condé herceg behódolt XIV. Lajosnak, később még számtalan hadjáratban bizonyította a király iránti hűségét – igaz nem is nagyon volt más választása... Jelentőségét az is bizonyítja, hogy 1686-ban bekövetkezett haláláról és temetéséről a *Theatrum Europaeum* is beszámol: „A világszerte híres Condé herceg az elmúlt év végén (1686-ban) Fontainebleau-ban meghalt, emiatt az udvar néhány hétig gyászba borult. A herceg röviddel halála előtt intendánsával, M. Couville-vel megíratta végrendeletét, amelyben 50 000 koronát adományozott egy templom építésére Chantilly-ban, és ugyanennyi összeget hagyományozott sok más egyházi célra is. Tisztségviselőiről és szolgálóiról hasonlóképpen bőkezűen megemlékezett. Fiának megparancsolta, hogy mindenkit vegyen át szolgálatába, akik továbbra is a családban akarnak szolgálni, de akik ebből a szolgálatból ki akarnak lépni, azok korábban kapott fizetségük felét kapják meg. Halála nagyon keresztényi volt. Amikor halála reggelén jött orvosa, hogy megmérje a pulzusát, és ezért közeledett hozzá, azonban a herceg ezt nem akarta neki megengedni, hanem a következőket mondta: „Nincs már arra idő, hogy egészségem helyreállításán fáradozzon. Nekem most már ennél sokkal fontosabb dolgom van. Isten elé kell állnom, aki a világ legfőbb ura, és el kell neki számolnom bűneimmel.” Halála után holttestét felnyitották, és a szívet teljesen egészségesnek találták, viszont a veséje és a lépe nagyon rossz állapotban volt. Ezután holttestét nagy pompával Valery-be szállították és egy kriptában helyezték el. Miután ez megtörtént, a címer herold hangosan a következőt kiáltotta: »A legelőkelőbb vér szerinti herceg halott!« Ezt követően az elhunyt herceg főudvarmestere, M. Ferensac a botot, gárdakapitánya, M. Sanguin a parancsnoki pálcát, Blanchefort lovag a kék szalagot és nyakon hordható érdemrendjeit, Briolle gróf a palástot és Moreüet gróf a koronát hozta. Mindezeket a díszjelvényeket és kitüntetések, a herceg nagyságának bizonyítékait a címer herold elé állították, aki ezeket a koporsóra helyezte. Miután a ceremó-

¹⁰³ Bély 2005. 39. o.

¹⁰⁴ Charles de Monchy 1599–1658, Franciaország marsallja. *Petitfils* 2002.

¹⁰⁵ TE VII. 192–193. o.

niák befejeződtek, 13-szor a következőket kiáltották: „A legelőkelőbb királyi herceg meghalt, kérjük Istenünket, hogy óvja lelkét!” Ezután a sens-i érsek háromszor földet dobott a sírba, majd felolvasta a de profundist, és szenteltvízzel meghintette a koporsót.”¹⁰⁶

IV. Károly lotaringiai hercegre vonatkozó pontok

„Miután Károly lotaringiai herceg magatartásával nagy visszatetszést keltett a Legkeresztényebb Király szemében, ugyanakkor azonban utóbb bebizonyította, hogy most már magatartása megváltozott és ígéretet tett, hogy a jövőben cselekedeteivel segíteni fogja Őfelségét, ezért a Legkeresztényebb Király a Katolikus Király kérelmét figyelembe véve az említett herceget újra királyi kegyébe fogadja, továbbá visszahelyezi lotaringiai hercegségébe és a három püspökségbe, Metzbe, Toulba és Verdunbe azzal a kikötéssel, hogy a herceg Nancy városának erődítéseit és sáncait megsemmisíti, és ezeket nem építi újjá, továbbá eltávolít onnan minden ágyút, golyót, löport, fegyvert és egyéb hadifelszerelést. A lotaringiai herceg azonban Moyon városának élvezetét nem kapja vissza, amely bár lotaringiai területen fekszik, mindazonáltal a Francia Királysághoz tartozik, mivel a Legkeresztényebb Király ezt a helyet a münsteri békében 1648. október 24-én megkapta (62. pont).”¹⁰⁷

A lotaringiai herceg azonban nem kapta meg Bar Hercegségét (63. pont), Clermont Grófságot, Stenayt, Dunt és Jametzet, melyek továbbra is a Francia Koronához tartoznak (64. pont). IV. Károlynak ezenkívül biztosítania kellett területén a francia csapatok szabad áthaladását Elzász felé és az élelmiszer és muníció szállítását (66., 69. pont), továbbá minden szövetségekötéséről le kellett mondania (68. pont).¹⁰⁸

A herceget a béke további pontjai is erőteljesen korlátozták. Így állandó mennyiségű sót kellett Franciaország számára biztosítania (70. pont), minden ellene fellázadt alattvalójának meg kellett bocsátania (71. pont), a Franciaország által juttatott egyházi javadalmakat nem változtathatta meg (72. pont), a tőle elkobzott javak gyümölcseit utólag nem követelhetette (73. pont), minden ellene hozott ítéletet el kellett ismernie, amelyeket francia bíróságok hoztak ellene (74. pont), a Franciaország által adott ajándékozásokat érvényesnek kellett elismernie (75. pont), a Franciaország által kiadott hűbéreket nem vonhatta vissza és adhatta el (76. pont). A 77. pont pedig kimondta, hogy amennyiben IV. Károly a fenti feltételeket nem fogadná el, akkor XIV. Lajos minden jogából felfüggeszti.¹⁰⁹

Richelieu bíboros kormányzása idején a Lotaringiai és Bari Hercegség IV. Károly lotaringiai herceg alatt Franciaország ellenségeinek bázisává vált, itt gyülekeztek a frondőrök és a Habsburg-pártiak. A harmincéves háború eseményei elvezettek azokhoz a szerződésekhöz, amelyekben az erős Franciaország gyenge szomszédját, Lotaringiát engedelmes-ségre és a hozzá való átállásra kényszerítette.¹¹⁰

¹⁰⁶ TE XIII. 178. o.

¹⁰⁷ TE VIII. 1207–1208. o.

¹⁰⁸ TE VIII. 1208. o.

¹⁰⁹ TE VIII. 1208–1210. o.

¹¹⁰ Lotaringia történetében a XVII. század a zűrzavarok és az uralkodói hatalom gyengülését hozta, amihez egy örökösödési válság is társult. 1624-ben II. Henrik, Lotaringia és Bar hercege fiú utód nélkül halt meg. Halála előtt lányát, Nicole-t annak unokatestvéréhez, Vaudémont Károlyhoz adta feleségül, aki így az utódja

A vici szerződésben (1632) IV. Károlynak biztosítania kellett a francia csapatok számára a Lotaringia területén való átjárást, és Marsalt a sóbányáival együtt el kellett zálogosítania három évre. A francia csapatok még ugyanebben az évben behatoltak Lotaringiába, és IV. Károlyt a liverduni szerződésben a Clermonti Grófságról való lemondásra kényszerítették, továbbá Stenay és Jametz négy évre való átengedésére. 1633-ben Metzben parlamentet állítottak fel, amely tevékenységét nemsokára lotaringiai területekre is kiterjesztette. Ugyanebben az évben a remimeronti szerződésben IV. Károlynak négy évre le kellett mondania fővárosáról, Nancyról. 1634-ben XIII. Lajos megszállta a Lotaringiai és Bari Hercegséget, IV. Károlynak menekülnie kellett. A vesztfáliai béke során Spanyolország erőteljesen szorgalmazta Lotaringia visszaszolgáltatását. A pireneusi békében Lotaringiát visszakapta IV. Károly herceg, Bart ugyanakkor francia hűbérnek nyilvánították. Clermont, Jametz, Moyenvic és Stenay Franciaországnak jutott. A vincennes-i szerződésben (1661) a lotaringiai hercegnek bele kellett egyeznie, hogy a már amúgyis szétszabdalt hercegségének további részei Franciaországhoz kerülnek, így északon a Sierck körüli terület, továbbá egy nyugatról kelet felé húzódó megszakítatlan földsáv, amely magában foglalta Gorze-t, Rixingent, Saarburogot és Pfalzburogot, vagyis egy egész útvonalat Párizsból kiindulva Metzen át Strasbourig. A vincennes-i szerződés egyetlen pozitívuma a herceg számára Bar visszakapása volt mint francia hűbér. 1670-ben francia csapatok teljesen megszállták a Lotaringiai és Bari Hercegséget, IV. Károlynak ismételen menekülnie kellett. A nijmegeni béke során a Lotaringiai Hercegséget visszakapta V. Károly herceg (1643-1690),¹¹¹ azonban olyan feltételekkel, amelyek számára elfo-

lett. Azonban ekkor előkerült II. René herceg végrendelete, amely szerint a hercegi rang csak fiúágon örökölhető. Ennek következtében a jogos örökös Vaudémont Ferenc, Károly apja lett, aki azonnal lemondott fia javára, aki IV. Károly néven elkezdett uralkodni. *Tóth* 2016.

¹¹¹ Lotaringiai V. Károly Nicolas-François de Vaudémont és Claude de Lorraine gyermeke volt. A család a francia megszállás előtt Bécsbe menekült, ahol Károly is nevelkedett. I. Lipót nagy hangsúlyt fektetett a nevelésére. Később azonban apjával együtt visszatért Párizsba. Itt nagybátyja, IV. Károly megkötötte XIV. Lajossal 1662-ben az ún. montmartre-i szerződést, amelyben területeit átadta a francia uralkodónak, azonban hercegi címét haláláig névleg megőrizte. Károly ezt sérelmezte, és újra a császár szolgálatába állt. A török elleni felszabadító háború kiváló alkalmat kínált neki a bizonyításra. Részt vett az 1664-es szentgotthárdi csatában (erről bővebben: *Tóth* 2007.), 1675-ben a császári hadsereg főparancsnoka lett (ekkor IV. Károly halála után felvehette a „Lotaringia és Bar hercege” címet). Valamennyi európai hatalom elismerte e címét, leszámítva XIV. Lajost, akinek csapatai megszállás alatt tartották területeit. Innen ered a herceg ragadványneve is: „a hercegség nélküli herceg”. Később részt Bécs (1683) és Buda (1686) felszabadításában is. Uo. V. Károly nevéhez fűződik a második mohácsi (nagyharsányi) csata nagy nemzetközi visszhangot kiváltó győzelme is. Kitűnő hadvezér hírében állt, és pályatársai többségétől eltérően nem szerette, ha ünnepelték. Magyarországi háborúiról különösen gazdag műalkotások sorozata maradt fenn, melyek legnagyobb része fia, Lotaringiai Lipót (1679–1729) megbízásából készült, így 1698-ban Nancyban egy diadalkapu a török csaták ábrázolásával (Charles Herbel, 1650–1702 műve), 1701-ben egy metszetes kiadvány apja életéről (D. M. Gonzalez de Ponte munkája), 1704-ben egy párizsi rézmetsző (Sebastien Le Clerc, 1637–1714) sorozata V. (Lotaringiai) Károly haditetteiről, 1704 körül pedig egy öt darabból álló faliszőnyegsorozat (Charles Mite műve Charles Herbel nyomán), majd 1710–1718 között egy 19 darabos sorozat (J. B. Durup műve J. B. Martin nyomán) ugyanebben a témakörben. Magának V. (Lotaringiai) Károlynak a nevéhez csupán udvari festőjének, Charles Herbelnek egy olajfestmény sorozata köthető, amelyet a Lotaringiából származó, és urát Bécsbe és Innsbruckba is elkísérő festő valószínűleg még V. (Lotaringiai) Károly megbízásából kezdett el. Herbel, amikor V. (Lotaringiai) Károly fiával, Lipóttal visszatért Nancyba, magával vitte ezeket az olajfestményeket, és ott a diadalkaput, amellyel V. (Lotaringiai) Károly hadisikerét ünnepelték, ezekkel a festményekkel díszítették, de felhasználták őket 1700-ban V. (Lotaringiai) Károly ottani díszes temetésénél is. Herbel olajfestményei nyomán készült Nancyban két sorozat faliszőnyeg is, amelynek a francia udvarban nagy hagyománya volt. Az eredeti olajfestmény sorozatból hét darab maradt fenn, ezek az 1730-as években kerültek a Habsburg-ház tulajdonába Lotaringiai Lipót fia, Lotaringiai Ferenc (1708–1765) révén, aki Mária Terézia férje volt. A festmények ma az inns-

gadhatatlanok voltak, így Lotaringia egészen 1697-ig francia kézen maradt, amikor is a Bari Hercegséggel együtt visszaszolgáltatták.¹¹²

A Lotaringiai Hercegség a francia diplomácia egyik fő problémája volt IV. (Lotaringiai) Károly herceg óta, aki a Habsburg-ház és Spanyolország egyik hűséges híve volt. A XVI. században a Lotaringiai-ház a francia Valois dinasztiával szoros kapcsolatban állt, valási okok miatt azonban a magartásuk megváltozott. Lotaringia stratégiaileg nagy jelentőségű volt, mivel Spanyol-Németalföldet összekötötte Milánóval. Emiatt XIII. Lajos a Lotaringiai Hercegséget 1633-ban megszállta,¹¹³ és a francia megszállás egy rövid időszaktól eltekintve (1661–1670) idáig tartott. A francia Magas Tanács¹¹⁴ meg volt arról győződve, hogy egy semleges Lotaringia többé nem jelent veszélyt Franciaországra nézve, mivel Metz és Diedenhofen erődítményei eléggé erősek voltak ahhoz, hogy elzárják a Mosel völgyét, és a francia csapatoknak megmaradt az a joguk, hogy átvonulhassanak a herceg területén Elzász irányába. Tagadhatatlan, hogy Lotaringia fontos eleme volt Franciaország védelmének, mivel egy Német-római Birodalom felől érkező inváziós hadsereg legkönnyebben Lotaringián keresztül törhetett volna be Champagne-ig. Ezért Vauban (1633–1707) 1670-től kezdve kiépítette az erődítményekből álló úgynevezett „vasgyűrű” (*ceinture de fer*) rendszert, amely ugyanolyan kiemelt volt Párizs védelme szempontjából, mint Strasbourg megszállása Elzász biztonságára nézve. Mindez megfelelt annak a védekező stratégiának, amely XIV. Lajos külpolitikáját 1675 után meghatározta.¹¹⁵ A francia–lotaringiai kapcsolatokat megszilárdították a fiatal Lotaringiai Lipót her-

brucki Hofburg épületét díszítik, azonban egy másolat található a Budapesti Történeti Múzeumban is, amely V. (Lotaringiai) Károly képzeletbeli budai diadalmenetét ábrázolja. A festményt valószínűleg 1694-ben másolták le, amikor Herbel még Bécsben vagy Innsbruckban élt. A Herbel-festmény másolatán antik triumfusok barokk változataként aranyos diadalszekér gördül végig a török zászlókkal beterített úton, és a kocsi húzó négy pár fehér paripát diadaljelvényeket tartó erényalakok kísérik. V. (Lotaringiai) Károly hadidíszben ül a bíbor drapériával letakart diadalszekéren, melyet visszafoglalt magyarországi városok, Munkács, Érsekújvár, Székesfehérvár, Kanizsa, Eger, Szigetvár, Esztergom és Kassa nevével haditroféaszertűen elrendezett zászlók koronáznak. A diadalkösi mögött török foglyok sorakoznak, amely holttestek és hadiszerszámok között gördül a feliratával V. (Lotaringiai) Károlyt dicsőítő diadalkapu felé, amelyet XI. Ince pápa és I. Lipót császár, valamint antik hősök és istenek szobrai díszítenek. A kép különböző részein lovas katonák tűnnek fel – köztük magyar huszárok is –, így a háttérben magasodó budai vár előterében is, sőt ott is, ahol a Dunának kelene folynia. Ez a kompozíciós megoldás arra utal, hogy V. (Lotharingiai) Károly számára a sorozat olyan jelentést hordozhatott, hogy a törökök legyőzésével Bécs keleten már biztonságban érezheti magát és immár Franciaország ellen fordulhat. Fia, Lotaringiai Lipót számára azonban már más jelentettek ezek a festmények, ill. a részben ezek nyomán készített faliszőnyegek. Lipót herceg a képzőművészeti alkotásokkal Lotaringiának ahhoz az eleven hagyományához kapcsolódott, amely Bouillon Gottfried (1060 k.–1100) szentföldi küzdelmét dicsőítette. Lotaringiai Lipót párhuzamot vont Bouillon Gottfried hadjáratai és Lotaringiai Károly újabb kori harcai között: a pogányok feletti győzelmet, így a Lotaringiai-ház dicsőségét múltjában és jelenében hangsúlyozta, és ünnepelte. *Galavics* 1986.

¹¹² Maurer 1984.

¹¹³ IV. Károly kiszámíthatatlan, haragos természete és a császárhoz fűződő szoros kapcsolata is hozzájárult a francia megszálláshoz. *Tóth* 2016.

¹¹⁴ A Magas Tanács (Conseil d'en haut) az 1661-es reform óta és az első miniszter hivatalának megszűntetésével három-öt államminiszterből állt, és főleg külügyekkel foglalkozott. *Bérenger* 1998. 98–100. o.

¹¹⁵ 1692-ben Franciaországban egy érmét vertek a védekező stratégia illusztrálására a következő felirattal: „Securati perpetuae”. Ezt az érmét gyakorlatilag a legutolsó 30 évben emelt vagy renovált erődítmények emlékének szentelték. Franciaország a holland háborútól kezdve egy hatalmas erődítménnyé változott. Uo.

ceg¹¹⁶ és Erzsébet hercegnő esküvőjével, aki az orléans-i herceg és Pfalzi Liselotte leánya volt. Házasságukból született Ferenc István, a későbbi német-római császár, II. Ferenc.¹¹⁷

A békeszerződésbe továbbá belefoglalták II. Károly Emánuel (1638–1675) savoyai herceget is (91. pont), aki a háború során Franciaországot támogatta. A herceg visszakapta Spanyolországtól Vercellit (92. pont), Itália nyugalma érdekében pedig Savoya és Mantova kiegyezett egymással az 1631-ben megkötött querasque-i szerződés értelmében (94. pont).¹¹⁸ A többi itáliai fejedelem közül Parma hercegeének a békeszerződés visszajuttatta Castrót és Ronciglionét (100. pont).¹¹⁹

Savoya földrajzi helyzeténél fogva be volt ékelődve Franciaország és Spanyolország közé, ezért a savoyai hercegeknek a két hatalom közötti ingadozó politikát kellett folytatniuk, azonban a XVII. század első felétől kezdve Savoya Franciaország befolyása alá került. A franciák rátették a kezüket Piemontra, mióta 1631-ben elfoglalták Perosát és Pinerolót, 1681-ben pedig francia uralom alá került a Pó-folyónál fekvő Casale erődje is. 1686-ban XIV. Lajos a savoyai II. Viktor Amadé (1666–1732) herceget arra kényszerítette, hogy a lehető legnagyobb keménységgel járjon el területén a valdens (barbets) eretnekek ellen, akik szakálluk után kapták nevüket. 1689-ben XIV. Lajos három piemonti ezred kiállítását követelte a hercegtől, majd mikor a herceg ezt nem akarta végrehajtani, a francia uralkodó kényszerítette rá. II. Viktor Amadé egyre inkább szabadulni akart a nyomasztó francia szomszédától, és a franciaellenes koalíció tagjainak sorába akart lépni. Cserébe I. Lipót csapatokat ígért, továbbá Anglia és Hollandia pénzbeli támogatását, a legfőbb jutalom azonban Pinerolo volt és a herceg által annyira áhított „királyi méltóság” cím.¹²⁰

Monaco hercege is visszakapta Spanyolországtól javait: „Monaco hercegeének haladék nélkül minden javának és bevételének élvezetét, amelyek a háború alatt a Nápolyi Királyságban, a Milánói Hercegségben és egyéb helyeken a Katolikus Király fennhatósága alatt álltak, vissza kell kapnia (104. pont).”¹²¹

Spanyolországnak Chevreuse hercegnő¹²² adósságait is ki kellett fizetnie: „Őfelsége, a Katolikus Király Chevreuse hercegnőnek 55 000 Fülöp-tallért, amelyből 1 darab 10 *real* értékű, vagyis 165 000 francia fontot fizet ki, mivel 1646. június 2-án Katolikus Őfelsége ennek a háborúnak az ürügyén az említett hercegnőt elűzte Kerpen és Lommersein területéről (105. pont).”¹²³

¹¹⁶ Lotaringiai Lipót herceg alatt, a XVIII. század első felében a herceg alattvalóinak kedvezőbb és békésebb jövő jutott, mint XVII. századi elődeiknek. A semlegesség sok bonyodalomtól megóvta őket, pl. a spanyol örökösödési háború küzdelmeibe való bekapcsolódástól. A XVIII. század elején Lotaringia számottevő demográfiai és gazdasági fejlődésen ment keresztül. *Bérenger* 1998. 98–100. o.

¹¹⁷ Uo.

¹¹⁸ TE VIII. 1214–1215. o.

¹¹⁹ TE VIII. 1214–1217. o.

¹²⁰ *Redlich* 1961.

¹²¹ TE VIII. 1218. o.

¹²² Marie de Rohan-Montbazon, Chevreuse hercegnő (1600–1679). Kezdetben a Fronde résztvevője, később visszatért a király oldalára, és békíteni próbált a két fél között. *Petitfils* 2002.

¹²³ TE VIII. 1218. o.

*Házassági szerződési megállapodás XIV. Lajos és IV. Fülöp legidősebb leánya,
Mária Terézia infánsnő között*

A házassági szerződésre vonatkozó szakaszt a pireneusi béke 33. pontja tartalmazza: „És hogy ez a béke és megegyezés, illetve kölcsönös barátság a felek kívánsága szerint minél erősebb, tartósabb és kiolthatatlanabb legyen, a két legrangosabb és legelőkelőbb miniszter, a bíboros és a herceg a két királytól rendkívüli felhatalmazást kapott ennek a célnak az eléréséhez, nevezetesen, hogy az ő nevükben a Legkeresztényebb Királynak a legragyogóbb infánsnővel, Mária Terézia hercegnővel, a Katolikus Király leányával kötendő házasságáról megállapodjon és megegyezzen. Ugyanazon a napon, amikor ez a tárgyalás megtörtént, egy különleges szerződést is megkötöttek és aláírtak, amely az egymással szemben támasztott feltételeket tartalmazza a bejelentett házasságra vonatkozóan, valamint a nyilvános eljegyzési és esküvői szertartás időpontját. Ennek a házasságkötésre vonatkozó tárgyalásnak és megállapodásnak ugyanolyan hatásosnak és erőteljesnek kell lennie, mint a jelenlegi béketárgyalásoknak, egyúttal a legelőkelőbbnek és a legméltóbbnak is, mivel ez a biztonság és a tartósság legnagyobb és legértékesebb záloga.”¹²⁴

Spanyolország nem írta alá a vesztfáliai békét, hanem tovább folytatta a háborút Franciaországgal, amely 1648 után jelentős spanyol sikereket hozott. Ennek elsődleges oka a Fronde miatti francia belpolitikai káosz volt. Azonban miután az ifjú francia király úrrá lett a polgárháborún, a háború menete megfordult, most már francia győzelmek következtek. Spanyolországot a háborús sikertelenségek, a fokozatosan romló gazdasági helyzet a Franciaországgal kötendő béke felé terelték. IV. Fülöp tanácsadója, Don Luis de Haro egyre inkább egy francia házasság létrehozásában látta a kiutat. Ráadásul 1657. november 28-án a spanyol királynak egy fia született, Fülöp Prosper infáns, ezzel biztosítottak látszott a spanyol trónöröklés, ami megkönnyítette Mária Terézia házasságát XIV. Lajossal.¹²⁵ Bár I. Lipót császárrá választása után ugyancsak szerette volna elnyerni IV. Fülöp idősebbik leányának a kezét, 1658 késő őszén bekövetkezett a döntő közeledés Spanyolország és Franciaország között. I. Lipót hiába küldött még 1659 tavaszán is katonai segítséget Spanyolországnak, 1659. november 7-én megkötötték a francia–spanyol háborút lezáró pireneusi békét, amelynek egyik fő pontja volt XIV. Lajos és Mária Terézia esküvője.¹²⁶

Azonban Madridban és Bécsben egyaránt kizárták tartották, hogy ennek a házasságnak az ürügyén XIV. Lajos spanyol örökösödési igényekkel lépjen fel, mivel a házassági szerződésben – amelyet az esküvel megerősített békeszerződésbe szó szerint belevettek – egyértelműen kimondták, hogy Mária Terézia feltétel nélkül lemond minden trónutódlási igényéről, éppen úgy, ahogyan annak idején Ausztriai Anna, XIII. Lajos hitvese is megtette. További biztosítékként Mária Terézia 1660. június 2-án ünnepélyesen lemondott minden trónöröklési jogáról és igényéről, sőt kikötötte, hogy ezt a lemondást foglalják törvénybe, és hozzák nyilvánosságra a spanyol udvar előtt. Amennyire erős volt spanyol részről az a törekvés, hogy a francia trónutódlás lehetőségét minden lehetséges kikötéssel,

¹²⁴ TE VIII. 1198–1199. o.

¹²⁵ Az infáns azonban 1661. november 1-jén meghalt. Bár néhány nappal később IV. Fülöpnek újabb fia született, a későbbi II. Károly (1665–1700), aki azonban életének első óráitól kezdve gyenge, beteges, törékeny volt, és akinek korai halálát egyre inkább kész tényként kezelték. *Redlich* 1961.

¹²⁶ Uo. Az esküvőre 1660 augusztusában került sor. Erről bővebben: *Kovács* 2011.

nyilatkozással és esküvel kizárják, úgy XIV. Lajos és tanácsadói részéről annyira biztos volt, hogy ez a házasság csupán annak lehetséges politikai következményei miatt kötöttet, és hogy ezeket maradéktalanul érvényesíteni is akarják. A francia közvetítő, későbbi külügyi államtitkár, Hugues de Lionne már a tárgyalások során kiharcolta, hogy vegyék bele a házassági szerződésbe, hogy Mária Teréziának a szülei egész örökségére vonatkozó minden lemondásának érvényessége hozományának a kikötött határidőn belüli tényleges megfizetésétől függjön.¹²⁷ A hozományt nem fizették ki időben, és IV. Fülöp mulasztását ki is használta XIV. Lajos, mint ürügyet spanyol trónöröklésével kapcsolatban.¹²⁸ A hozomány összegét ötszázezer aranytallérban állapították meg, amelynek „fejében”, illetve ennek folyósításakor Mária Terézia le fog mondani atya halála esetén Spanyolország koronájának jogáról. Ez a Hugues de Lionne kérésére a házassági szerződés szövegébe csempészett „fejében” szó egy jogi köteléket hozott létre a trónról való lemondás és a hozomány kifizetése között. Ez később ürügyet szolgáltatott Franciaországnak arra, hogy nekikezden Spanyolország feldarabolásának, mivel a nyakig adósságba merült Katolikus Király sohasem fizette meg az első részletet. Mindez a francia diplomatának köszönhetően a szövegben elrejtett „időzített bomba” volt, amely a maga idejében robbant is.¹²⁹

A pireneusi béke révén Mazarin nagyobb területi biztosságot biztosított Franciaországnak Elzász birtoklása (Spanyolország elismerte a vesztfáliai béke Elzászra vonatkozó területi határozatát, miszerint a Habsburgok Elzászra vonatkozó jogai Franciaországra szállnak), Lotaringia ellenőrzése és az északi határ a Pireneusok teljes hosszára való kiterjesztése révén. A vesztfáliai és a pireneusi békék határozatai egy megváltozott nemzetközi rendet és új szabályokat rögzítettek Európában. Franciaország olyan stratégiai fontosságú helyek felett rendelkezett, mint Pignerolo Itáliában, Philippsburg és Breisach Németországban. Mindössze Portugália kérdése maradt függőben, erre vonatkozóan a franciák ígéretet tettek, hogy nem támogatják tovább a portugálokat Spanyolországgal szemben.¹³⁰

A pireneusi béke igazi jelentősége a házassági szerződésben rejlett, azonban a békével Franciaországnak tovább sikerült oldania az őt fojtogató „spanyol gyűrűt”, még ha teljesen szétszakítani nem is tudta. A francia terjeszkedési politika fő csapásiránya ezentúl Spanyol-Németalföld felé irányult.¹³¹

A pireneusi béke sikeres tárgyalása egyértelműen Mazarin bíboros diplomáciai érzékét dicséri, akinek sikerült kiaknáznia a spanyol–francia háború után kialakult kedvező harctéri helyzetet, és azt átültetni a békepontokba.

¹²⁷ Ez az ügyes húzás is jól mutatja, hogy méltán vált fogalomká az ún. francia diplomáciai iskola.

¹²⁸ Redlich 1961. Mindez kiváló ürügyül szolgált a francia uralkodónak felesége örökségéhez való joga felélesztéséhez. Kalmár 2009. 70. o.

¹²⁹ *Petiűfils* 2002. A beígért, de meg nem fizetett hozomány kérdésén túlmenően komoly kétségek merültek fel, vajon lemondhat-e egyáltalán egy hercegnő a trónöröklési jogáról, a dinasztikus jogot ugyanis általában az alapjog, nem pedig a szerződésjog részének tekintették. Mindazonáltal XIV. Lajos nem elégedett meg pusztán jogi érveléssel, hanem kérését fenyegetéssel is elegyítette, követelve, hogy Spanyolország engedje át Franciaországnak Franche-Comté-t és Spanyol-Németalföld egy részét, azonban a spanyol Államtanács ezt még csak fontolóra venni sem volt hajlandó, noha Franciaország jelentős katonai segítséget nyújthatott Spanyolországnak az 1640-ben függetlenségét kikiáltó Portugália visszaszerzéséhez. *Spielmann* 1977.

¹³⁰ *Bély* 2005.

¹³¹ *Münch* 1984. 156. o.

A pireneusi béke tető alá hozása után Mazarin még kikényszerítette a francia közvetítést az észak-európai béke helyreállításában, majd azt tervezte, hogy támogatja a velenceieket a törökök elleni háború során, amely Kréta szigetének birtoklásáért folyt. Azonban egészsége egyre inkább megrendült, még ha ezt titkolni is igyekezett. Fokozatosan előkészítette személyes utódlását. Utódának Richelieu egy unokaöccsét jelölte ki, akinek feleségül kellett vennie Hortense nevű unokahúgát, és fel kellett vennie Mazarin nevét. Azt tanácsolta keresztfiának és tanítványának, hogy elsősorban Colbert szolgálatait vegye igénybe.¹³² 1661. február 8-án Mazarin bíboros Vincennes-be vitette magát, hogy ott haljon meg. Ezután már nem hagyta el a szobáját, és utódlásával, valamint vagyona sorsával foglalkozott. Elrendelte unokahúga, Marie Mancini (1639–1715) eljegyzését Lorenzo Colonnával (1636–1689), Talliaco és Castiglione hercegeivel, Spanyolország grandjával, az Aranygyapjas Rend lovagjával és a Nápolyi Királyság connétablejával. Február 28-án pedig megszervezte másik unokahúga, Hortense Mancini (1646–1699) esküvőjét Armand de La Porte de Meilleraye-val, a marsall fiával, akit általános örökösének jelölt meg, noha az hírhedt volt kicsapongó életmódjáról.¹³³ „XIV. Lajos jóváhagyta a Párizsi Parlamenttel azt a dekrétumot, melynek értelmében Armand Charles de La Porte, Meilleraye ögrófja, a legfőbb udvari fegyvermester, eddigi neve helyett a Hortensia Mancinivel kötött házassága és Mazarin bíboros végakarata alapján, ezentúl ő és minden férfi és női leszármazottja Mazarin nevét és címerét viselhesse.”¹³⁴ Mazarin 1661. március 9-én halt meg Vincennes-ban.¹³⁵

A korabeli röplapok XIV. Lajost a pireneusi béke után győzedelmes hadvezérként örökítik meg, aki elhozta országa és az egyház számára a békét. Egy 1660-ban készült röplapon XIV. Lajos kör alakú arcképe van a középpontban, körülötte gyümölcsök és virágok, mint a béke és termékenység jelképei. Elöl egy szörny látható háromujjú manccsal, amely a legyőzött ellenséget szimbolizálhatja. A metszetet a majna-frankfurti rézmetsző, Abraham Aubry készítette.¹³⁶

Egy ugyancsak 1660-ból származó röplap az ifjú uralkodót Párizs előtt mutatja, amint egy fehér lovon ül, amely a levegőbe szökell. A rézmetsző Frederick de Widt. A kép dinamizmusával XIV. Lajos fiatalságára, legyőzhetetlenségére utalhat, aki előtt nincs akadály. Nemcsak sikerrel fejezte be a spanyolok elleni háborút, hanem korábban úrrá lett a polgárháborún, a Fronde-on is, egész Párizs a lábai előtt hever, ezt jelképezheti Párizs látképe a kép háttérében. Ez is jól mutatja, hogy a kortársak gondolkodásában mennyire összekapcsolódtak a spanyol háború és a Fronde eseményei, amelynek nemcsak az időbeli egybeesés volt az oka, hanem a történések egymással való szoros összefüggése is.¹³⁷

¹³² Bély 2005.

¹³³ *Petitfils* 2002.

¹³⁴ TE IX. 482. o.

¹³⁵ Bély 2005.

¹³⁶ *Paas* 2005.

¹³⁷ Louis XIV, King of France, with a View of Paris in the Background. Uo.

*A Theatrum Europaeum magyar vonatkozásai a spanyol–francia háború
időszakában*

Érdeemes egy rövid kitekintést vetni arra, hogy az előbbieken tárgyalt, világpolitikai fontosságú eseményekkel egyidejűleg a *Theatrum Europaeum* Magyarországról milyen képet rajzol. Ezen keresztül is megítélhetjük, hogy egy olyan nagy jelentőségű, elsősorban a politikailag művelt olvasóközönségnek szánt kiadvány, mint a *Theatrum Europaeum* milyen szerepet tulajdonított ekkor Magyarországnak. Általában a *Theatrum Europaeum* magyar vonatkozásait tekintve részletes beszámolókat találhatunk magyar és erdélyi országgyűlésekről, a magyar rendek császárhoz menő küldöttségeiről és főleg a magyar területeken zajló hadi eseményekről. Magyarország egyértelműen a Habsburg Birodalom részeként jelenik meg a *Theatrum Europaeum*ban.

A vesztfáliai békét követő első jelentősebb magyar vonatkozású említés már 1648-ból származik, amikor is beszámol a szerző III. Ferdinánd császár Mária Leopoldina innsbrucki főhercegnővel kötendő házasságának előkészületeiről, majd a császár tiszteletére rendezett pompázatos tűzijátékról („Pompázatos tűzijáték Bécsben Magyarország és Csehország királyának tiszteletére”).¹³⁸ Ezután részletes beszámoló következik a Linzben lezajló esküvői szertartásról.¹³⁹ A *Theatrum Europaeum* tudósít arról is, hogy III. Ferdinánd előterjesztést nyújtott be a Tartományi Gyűlés felé, hogy adjanak több pénzt a hadsereg számára a törökök elleni háború céljaira.¹⁴⁰ De megtudhatjuk azt is, hogy ebben az esztendőben Érsekújvár főkapitánya, Forgács Ádám házasságot kötött Rechberg grófnővel.¹⁴¹ A Rába partján kétszáz török portyázgatott, azonban a muskétások szétkergették őket, mivel azonban a török fosztogatások tovább folytatódtak, Mansfeld gróft küldték ki a leverésükre.¹⁴² 1648-ban Draskovics gróf, magyar nádor kólikában meghalt.¹⁴³ Eközben a budai pasa hírt kapott az Isztambulban dúló rettenetes földrengésről, amelynek következtében népfelkelés tört ki, és a hat éves Ahmed lett az új szultán Ibrahim helyett.¹⁴⁴ Ezzel egy időben az Isztambulba kinevezett rendkívüli követ, Schmed úr audiencián járt a császárnál átvenni az ajándékokat és megbeszélni a tennivalókat. Ezután elindult a török fővárosba.¹⁴⁵ 1648 döntő eseménye természetesen a vesztfáliai béke, és ennek hivatalos közzététele.

1649-re vonatkozóan a szerző beszámol a Pozsonyban zajló magyar országgyűlésről, ahol új nádort választottak (Pálffy Pált), továbbá a rendek igyekeztek rendezni a császárral való viszonyt. III. Ferdinánd is megjelent Pozsonyban hitvesével. Különösen a vallás terén elszenvedett sérelmek kerültek terítékre.¹⁴⁶ Érdekes hír, hogy Bécsben zavarások törtek ki az egyetemisták és a zsidók között.¹⁴⁷ 1649-ben az ifjú császárné, Mária

¹³⁸ TE VI. 476–477. o.

¹³⁹ TE VI. 480. o.

¹⁴⁰ TE VI. 480–481. o.

¹⁴¹ TE VI. 482. o.

¹⁴² TE VI. 483. o.

¹⁴³ TE VI. 485. o.

¹⁴⁴ Uo.

¹⁴⁵ Uo.

¹⁴⁶ TE VI. 877–878. o.

¹⁴⁷ TE VI. 878–879. o.

Leopoldina szülés után meghalt, de a herceg életben maradt.¹⁴⁸ A portyázó törökök eközben továbbra is sok kárt okoztak, de Forgács Ádám érsekújvári főkapitány szétszórta őket. Drégely várát azonban bevették a törökök, és folytatták a Rába mentén való portyázásait, ahol jelentős károkat okoztak. Ezt követően a magyar rendek képviselői Bécsbe utaztak azzal a kéréssel, hogy kezdjék meg a törökök elleni háborút.¹⁴⁹

1650-ben Schmied bárót kinevezik császári hadi tanácsossá és követté az ottomán portához, és előkészíti 130 fős kíséretét és az ajándékokat, majd útnak indul.¹⁵⁰ A magyar rendek eközben ismételten követelik a törökök elleni háború megkezdését, és az elfoglalt területek visszaszerzését. A császár Buchheim grófot küldte ki a magyar rendekkel való tárgyalásokra.¹⁵¹ Eközben Zrínyi Miklós kereskedelmi megállapodást kötött a törökökkel.¹⁵² A török fosztogatások tovább folytatódtak, ezért megerősítették a határ menti erődítményeket. Érsekújvárnál újabb jelentős összecsapások zajlottak a törökökkel.¹⁵³

Az 1650 után következő években a *Theatrum Europaeum* magyar vonatkozásait tekintve állandóan visszatérő téma a törökök elleni háború megkezdésének a követelése, amelyet az állandó török betörések csak tovább erősítettek.

A pireneusi békekötést közvetlenül megelőző években a Habsburg Birodalom legfontosabb belpolitikai eseménye Lipót német-római császárrá koronázása volt 1658-ban, amelyről a *Theatrum Europaeum* természetesen nagy terjedelemben számolt be. Külön kiemeli a magyar herold részvételét a majna-frankfurti Szent Bertalan apátsági templomba való bevonulási ceremónián.¹⁵⁴

Összegzésként elmondhatjuk, hogy bár a spanyol–francia háborúnak és az azt lezáró pireneusi békének közvetlen magyar vonatkozása nem volt – legfeljebb annyiban, hogy a Habsburgok a vesztfáliai béke tiltása ellenére titokban azért támogatták spanyol rokonságukat, ezzel is pénzt vonva el a törökök elleni háború céljaitól. Mégis érdemes áttekinteni a *Theatrum Europaeum* magyar vonatkozásait, mert ezen keresztül is betekintést nyerhetünk, hogyan tekintett ránk a XVII. század második felének művelt német nyelvű olvasóközönsége.

¹⁴⁸ TE VI. 882. o.

¹⁴⁹ TE VI. 884–885. o.

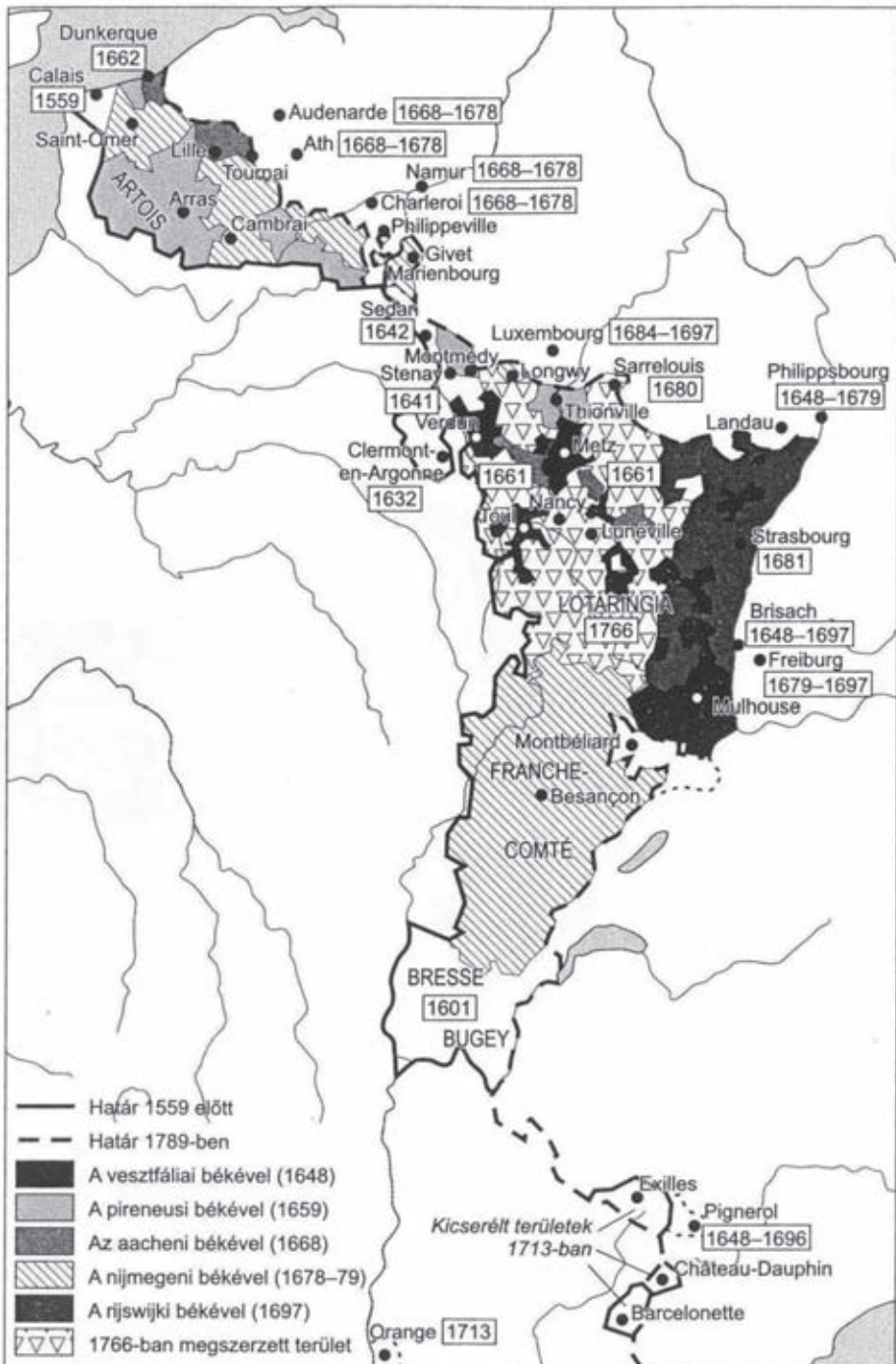
¹⁵⁰ TE VI. 1140. o.

¹⁵¹ TE VI. 1146. o.

¹⁵² Uo.

¹⁵³ TE VI. 1146–1147. o.

¹⁵⁴ TE VIII. 487. o. A Habsburg-udvar különféle ceremóniáin az összetett Monarchia egyes ország-együtteseit csak egy-egy herold képviselte: a Német-római Birodalmat a birodalmi, a Szent Korona országait a magyar, a Vencel Koronáét a cseh, az Osztrák Főhercegséget pedig az osztrák herold. Mindegyikük címeres díszruhát (Wappenrock) viselt, a magyar herold a Magyar Királyság legfőbb állami jelképével, a kiscímerrel (vörös–ezüst vágások és zöld hármashalmon álló ezüst kettős kereszt), miközben fehér pálcájukat tartották. A magyar herold (ungarischer Herold, Ehrenhold) a Habsburg-udvartartás rendes fizetést élvező tagja volt, és a Habsburgok titulátúrájának megfelelően mindig a birodalmi herold (Reichsherold) után és a cseh és az osztrák herold (böhmischer/österreichischer Herold) előtt vonult a Habsburg-udvar ünnepségein. Pálffy 2008.

Franciaország határainak változásai a XVII–XVIII. században

BIBLIOGRÁFIA

- Bérenger* 1998. *Bérenger, Jean*: Die Politik Frankreichs bei den Rijswijker Verhandlungen. In: Der Friede von Rijswijk 1697. Hrsg. von *Heinz Duchhardt – Matthias Schnettger – Martin Vogt*. Mainz, 1998.
- Bély* 2007. *Bély, Lucien*: L'art de la paix en Europe. Naissance de la diplomatie moderne XVI–XVII siècle. Paris, 2007.
- Bély* 1986. *Bély, Lucien*: Louis XIV. Le plus grand roi du monde. Paris, 2005.
- Bluche* 1986. *Bluche, François*: Louis XIV. Paris, 1986.
- Cornette* 2007. *Cornette, Joël*: Louis XIV.: Mémoires suivis de Manières de montrer les jardins de Versailles. Paris, 2007.
- Galavics* 1986. *Galavics Géza*: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet. Budapest, 1986.
- Kalmár* 2009. *Kalmár János*: A spanyol örökösödési háború (1701–1714). In: A kora újkor története. Szerk. *Poór János*. Budapest, 2009.
- Kincses* 2013. *Theatrum Europaeum. A Rákóczi szabadságharc krónikája az európai kulturális szintéren / Die Kronik des Rákóczi-Freiheitskampfes im Kulturkreis Europas. Válogatta, a bev. tanulmányt írta, a jegyzet-apparátust és a mutatókat összeállította Kincses Katalin Mária, ford. Tuza Csilla. (Rákóczi Források.) Budapest, 2013.*
- Klueting Klueing* 1996. *Klueting, Harm*: Das Reich und Österreich. 1648–1740. In: *Sacrum Imperium. Das Reich und Österreich 996–1806*. Hrsg. von *Wilhelm Braunerder – Lothar Höbelt*. Wien–München–Berlin, 1996.
- Kohler* 1995. *Kohler, Alfred*: Die Europäische Bedeutung des Begriffs „Casa de Austria“. In: *Was heißt Österreich? Inhalt und Umfang des Österreich Begriffs vom 10. Jahrhundert bis heute*. Hrsg. von *Richard G. Plaschka – Gerald Stourzh – Jean Paul Niederkorn*. Wien, 1995.
- Kovács* 2008. *Kovács Zsolt*: Krónika vagy történetírói mű? A *Theatrum Europaeum* bemutatása (1633–1738). *Fons*, XV. (2008) 3. sz. 201–231. o.
- Kovács* 2011. *Kovács Zsolt*: XIV. Lajos és Mária Terézia ünnepélyes párizsi bevonulása (1660) a Bureau de la Ville iratanyaga és a *Theatrum Europaeum* alapján. *Aetas*, 26. (2011) 2. sz. 53–84. o.
- Levi* 2001. *Levi, Anthony*: Richelieu. Budapest, 2001.
- Maurer* 1984. *Maurer, Michael*: Die französische Nordostgrenze im Zeitalter Ludwigs XIV. In: *Grosser Historischer Weltatlas. Dritter Teil. Neuzeit. Erläuterungen*. Bayerischer Schulbuch Verlag. Hrsg. von *Ernst Walter Zeeden*. München, 1984.
- Molière* 1983. *Molière*: Képzelt beteg. Budapest, 1983.
- Monostori* 2008. *Monostori Tibor*: Adatok a spanyol-magyar kapcsolatok történetéhez. A spanyol király és a német-római császár közötti szövetség terve, 1624–1637. *Kút*, 7. (2008) 1. sz. 48–51. o.

- Münch 1984. *Münch, Paul*: Die territorialen Veränderungen des Pyrenäenfriedens 1659. In: Grosser Historischer Weltatlas. Dritter Teil. Neuzeit. Erläuterungen. Bayerischer Schulbuch Verlag. Hrsg. von *Ernst Walter Zeeden*. München, 1984.
- Paas 2005. *Paas Paas, John Roger*: Louis XIV, King of France. The German Political Broadsheet 1600–1700. I–VIII. k. Wiesbaden, 2005.
- Pálffy 2008. *Pálffy Géza*: Szent István Birodalma a Habsburgok Közép-Európai Államában. A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. (Kézirat, akadémiai doktori értekezés.) Budapest, 2008.
- Petitfils 2002. *Petitfils, Jean-Christian*: Louis XIV. Paris, 2002.
- Redlich 1961. *Redlich, Oswald*: Weltmacht des Barock. Österreich in der Zeit Kaiser Leopolds I. Wien, 1961.
- Schreiber 2004. *Schreiber, Renate*: „Ein Galeria nach meinem Humor”. Erzherzog Leopold Wilhelm. Wien, 2004.
- Spielmann 1977. *Spielmann, John P.*: Leopold I. of Austria. London, 1977.
- Tóth 2007. *Tóth Ferenc*: Saint-Gotthard 1664. Une bataille européenne. Paris, 2007.
- Tóth 2016. *Tóth Ferenc*: Egy felvilágosult uralkodó gondolatai a felvilágosodás előtt. Lotaringiai Károly herceg Politikai testamentuma, a magyar történelem elfelejtett forrása. *Történelmi Szemle*, LVIII. (2016) 3. sz.

Zsolt Kovács

THE FRANCO–SPANISH WAR (1635–1659) AND THE CONCLUDING PEACE OF THE
PYRENEES (1659), AS SEEN THROUGH *THEATRUM EUROPAEUM*

Abstract

The publication presents the Franco–Spanish War from 1635 and the concluding Peace of the Pyrenees (1659) from a new perspective, exploring the events with the help of *Theatrum Europaeum*, a hitherto relatively less studied source. The twenty-one volumes of *Theatrum Europaeum* were published in Frankfurt am Main between 1633 and 1738, covering the years from 1618 to 1718. The Peace of Westphalia (1648) did not conclude the new Franco–Spanish War, it was the Peace of the Pyrenees (1659) that put an end to it. The real significance of the Peace of the Pyrenees lies in the marriage contract of French King Louis XIV and Philip IV of Spain’s elder daughter Maria Theresa. This contract, however, initiated a race between the two rival great powers, France and the Habsburg Monarchy, for the Spanish heritage, and the rivalry finally lead to the War of the Spanish Succession in 1701. Holy Roman Emperor Leopold I also laid claim to the throne of Spain, for he had married the younger daughter of Philip IV, Margaret Theresa. In addition to the detailed description of the war events, *Theatrum Europaeum* includes the whole text of the peace contract and presents the course of the peace making. This way *Theatrum Europaeum* offers a unique insight into the “secrets” behind the peace negotiations which can be rarely studied in other sources, into the machinations of French diplomacy, and

occasionally into the personal references. At the end of the paper the author gives an overview of the Hungarian-related events *Theatrum Europaeum* speaks about in addition to the abovementioned events.

Zsolt Kovács

DER FRANZÖSISCH-SPANISCHE KRIEG (1635–1659) UND DER DIESEN
ABSCHLIESSENDE PYRENÄENFRIEDEN (1659) IM SPIEGEL DES *THEATRUM*
EUROPAEUM

Resümee

Die Publikation stellt den seit 1635 andauernden Französisch-Spanischen Krieg und den diesen abschließenden Pyrenäenfrieden (1659) aus einem neuen Blickwinkel, aufgrund der bislang kaum erforschten Quelle des *Theatrum Europaeum* vor. Die 21 Bände des *Theatrum Europaeum* erschienen zwischen 1633 und 1738 in Frankfurt am Main, und analysierten den Zeitabschnitt zwischen 1618 und 1718. Der Westfälische Frieden (1648) beendete den erneuten Französisch-Spanischen Krieg nicht, dazu kam es erst im Pyrenäenfrieden (1659). Die wahre Bedeutung des Pyrenäenfriedens bestand im Ehevertrag zwischen dem französischen König Ludwig XIV. und der älteren Tochter des spanischen Königs Philipp IV., Maria Theresia von Österreich. Damit begann praktisch der Wettlauf zwischen den beiden rivalisierenden Großmächten Frankreich und der Habsburgermonarchie um das spanische Erbe, was schließlich zum Spanischen Erbfolgekrieg führte, der im Jahr 1701 ausbrach. Der Kaiser des Heiligen Römischen Reiches, Leopold I., erhob nämlich aufgrund seiner Ehe mit der jüngeren Tochter Philipp IV., Margarita Theresa von Spanien, ebenfalls Anspruch auf den spanischen Thron. Über die detaillierte Ausführung der Kriegereignisse hinaus gibt das *Theatrum Europaeum* auch den gesamten Wortlaut der Friedenspunkte sowie den Verlauf des Friedensschlusses kund. Auf diese Weise können wir mit Hilfe des *Theatrum Europaeum* einen beispiellosen Blick hinter die Kulissen der Friedensverhandlungen, in die Intrigen der französischen diplomatischen Schule und hin und wieder in persönliche Bezüge werfen. Dieser Blick ist im Fall anderer Quellen nur selten möglich. Am Ende der Studie gibt der Verfasser einen Überblick darüber, über welche Ereignisse mit ungarischem Bezug das *Theatrum Europaeum* parallel zu den oben genannten Ereignissen berichtete.

Zsolt Kovács

LA GUERRE FRANCO-ESPAGNOLE (1635–1659) ET LE TRAITÉ DE PYRÉNÉES (1659)
Y METTANT FIN VUS PAR *THEATRUM EUROPAEUM*

Résumé

La publication présente la guerre franco-espagnole déclenchée en 1635 et le traité de Pyrénées y mettant fin (1659) sur la base de *Theatrum Europaeum*, une source relativement peu exploitée jusque-là qui apporte un point de vue nouveau. Les 21 tomes de

Theatrum Europaeum ont été publiés à Francfort-sur-le-Main entre 1633 et 1738 et ils traitent la période allant de 1618 à 1718. Les traités de Westphalie (1648) n'ont pas mis fin à la nouvelle guerre franco-espagnole qui ne s'est terminée qu'avec le traité de Pyrénées (1659). L'importance véritable de ce traité réside dans la clause sur le mariage du roi de France Louis XIV avec Marie-Thérèse, fille aînée du roi d'Espagne Philippe IV. En fait, c'était le début d'une rivalité qui a opposé la France et la Monarchie des Habsbourg pour la succession d'Espagne, une rivalité qui a fini par conduire à la guerre de succession d'Espagne déclenchée en 1701. Du fait de son mariage avec Marguerite-Thérèse, fille cadette de Philippe IV, Léopold Ier, empereur du saint empire romain germanique était également un prétendant au trône d'Espagne. Outre la description détaillée des événements de guerre, *Theatrum Europaeum* publie le texte intégral des articles du traité et présente le processus de négociation. Ce qu'on trouve rarement dans les autres sources, *Theatrum Europaeum* permet aussi découvrir les coulisses, les intrigues de la diplomatie française et parfois même les aspects personnels des négociations de paix. À la fin de l'étude, je donne également un aperçu des événements concernant la Hongrie qui sont traités par *Theatrum Europaeum* durant cette période.

Жолт Ковач

ИСПАНСКО–ФРАНЦУЗСКАЯ ВОЙНА (1635–1659) И ЗАВЕРШАЮЩИЙ
ЕЁ ПИРЕНЕЙСКИЙ МИР (1659) В ЗЕРКАЛЕ *ТЕАТРУМ ЕВРОПЕУМ*

Резюме

Публикация представляет испанско-французскую войну начавшуюся в 1635-ом году и завершающий войну Пиренейский мир (1659) с новой точки зрения на основе неизученного до сих пор источника *Театрум Европеум* (*Theatrum Europaeum*.) 21 тома *Театрум Европеум* были изданы в Франкфурте-на-Майне с 1633 по 1738 годы, и период времени распространяющегося с 1618 по 1718 год. Вестфальский мир (1648) не завершил более новую испанско-французскую войну, она закончилась только с заключением Пиренейского мира (1659). Настоящее значение Пиренейского мира содержится в брачном контракте короля Франции XIV. Луи и Марии-Терезии, старшей дочери короля Испании IV. Филипп, с заключением контракта практически началось состязание двух соперничающих великих держав, Франции и Габсбургской Монархии за испанское наследство, что привело в конечном счете к началу войны в 1701-ом году. Немецко-Римский император Леопольд I. заключил брак с Маргарет Терезией, младшей дочерью IV. Филиппа и благодаря этому браку тоже претендовал на испанский трон. Помимо подробно перечисленных военных событий *Театрум Европеум* сообщает полный текст пунктов перемирия и излагает ход заключения мира, поэтому с помощью *Театрум Европеум* мы можем иметь беспримерный обзор о заднем плане перемирия, о «закулисных секретах» редко встречающихся в других источниках, об интригах французской дипломатической школы, и иногда о личных отношениях. В конце статьи я коротко делаю обзор об обсуждаемых выше событиях, о связанных с ними событиях в венгерском отношении о которых отчитывается *Театрум Европеум*.